

Reader

over

Psalm 1 en 2 / 40 en 41

(de omlijsting van het eerste Psalmboek)

Inhoud:

	Pagina
Kleine Inleiding tot het psalmboek	3
Psalm 1 en 2	7
Poging tot uitleg van de samenhang tussen psalm 1 en 2	16
De omlijsting van het eerste Psalmboek: Psalm 1 en 2 / 40 en 41	51

Kleine Inleiding tot het Psalmboek

Plaats van de Psalmen binnen het geheel van de Bijbel

De Psalmen vormen de opening van het derde deel van de Hebreeuwse Bijbel: de Ketoebim (de Geschriften). De drie delen van de Hebreeuwse Bijbel zijn:

1. de Tora (de Wet of de vijf Boeken van Mozes). In dit deel gaat het over de identiteit van Israël temidden van de volkeren. Waarin onderscheiden we ons van de volkeren, maar ook wat verbindt ons met hen?, – die vragen worden beantwoord.

2. de Nebiiem (de Profeten);

    onderverdeeld in de ‘Vroege Profeten’, de Boeken Jozua t/m Koningen. Dit deel opent met de intocht in het land en eindigt met de Babylonische ballingschap. Thematisch komt de vraag naar het koningschap (en daarmee de ‘regering’) aan de orde. Het is als het ware het ‘Politicon’ van de Bijbel.

    en de ‘Late Profeten’, onderverdeeld in de drie grote profeten (Jesaja, Jeremia en Ezechiël) en de twaalf kleine profeten. Bij de profeten wordt de politieke (en religieuze) situatie vanuit een bepaalde invalshoek op een zeker moment kritisch aan de orde gesteld.

3. De Ketoebim (de Geschriften). In dit deel komen algemene thema’s aan de orde, maar dan op de wijze, waarop Israël het verwoordt. Zoals alle volkeren hun liederen kennen, zo kent Israël de Psalmen; zoals in alle volkeren de liefde bezongen wordt, zo kent Israël het Hooglied, en zo is er voor de wijsheid: Spreuken; voor de vraag naar het lijden: Job; voor de scepsis: Prediker; voor de vruchtbaarheid: Ruth, etc.

Met de begin letters van deze drie delen wordt in de Joodse traditie het Oude Testament aangeduid: Tenak, T(ora)en(ebiem)ak(etoebim). De Bijbels van de christelijke traditie kennen deze verdeling in drie delen niet. Daarin wordt ook een andere volgorde gehanteerd: de volgorde van de Septuaginta, een Griekse vertaling van de Hebreeuwse Bijbel, die ong. 200 v. Chr. door Joden in Alexandrië gemaakt was voor hun geassimileerde geloofsgenoten, die geen Hebreeuws meer kenden. In de eerste eeuwen van onze jaartelling is deze Septuaginta de vertaling geweest, die voor de kerk de standaard-bijbel werd. De Septuaginta kent meer bijbelboeken dan de Hebreeuwse bijbel. Daardoor zijn in de roomskatholieke bijbels de zgn apocriefe boeken (bv Tobit, Judith, Maccabeeën) opgenomen. In de reformatie heeft men deze boeken onder invloed van het humanistische ‘ad fontes’ (naar de bronnen) uit de canon verwijderd. Helaas heeft men niet ook de volgorde van de Boeken aangepast. Daardoor vinden we bijv. het Boek Ruth na het boek Richteren en vóór het boek Samuël. De volgorde wordt daarbij niet ingegeven door de thema’s, die ontvouwd worden, maar door een (schijnbaar) historisch argument. Het boek Ruth opent immers met ‘In de dagen, dat de richters richtten...’. De Septuaginta heeft alle ‘historische’ boeken na de vijf boeken van Mozes achter elkaar gezet: Jozua, Richteren, Ruth, Samuel, Koningen, Kronieken, Ezra, Nehemia.

Een paar elementaire vragen

Dat het veel beter is om de bijbelboeken niet vanuit een historisch perspectief te benaderen, maar vanuit het thema, dat ontvouwd wordt, willen we aantonen door een poging te doen een paar elementaire vragen over de Psalmen te beantwoorden.

1. Wie heeft de Psalmen geschreven? Het staat op dit moment vast dat de Psalmen niet door David geschreven zijn. Hoewel we het niet zeker weten, moeten we zeer waarschijnlijk zoeken in priesterlijke kringen ('de zonen van Korach') of profetische kringen, die vanuit de bijbel- verhalen, die gevormd waren of werden, liederen schreven. Bij sommige Psalmen is verwijzing naar een bijbelgedeelte heel duidelijk (bv. Psalm 3: een harplied van David, toen hij voor zijn zoon Absalom op de vlucht was; zie ook Psalm 45). Het opschrift 'van David' lijkt niet bedoeld om de schrijver aan te duiden, maar om een 'koningsmotief' in de psalm aan te kondigen!

2. Wanneer zijn de Psalmen geschreven? Ook op deze vraag kunnen we geen exact antwoord geven. Al zijn er wel allerlei aanwijzingen, waardoor we kunnen zeggen, dat een psalm waarschijnlijk 'oud' of 'vroeg' is: Door de stijl van een psalm, of door het gebruik van bepaalde woorden (bv. Aramese woorden). Bij 'oud' denken we dan aan de tijd van de Babylonische ballingschap en de terugkeer (6de eeuw voor Christus); bij 'vroeg' aan de eerste of tweede eeuw voor Christus.

3. Hoe zijn de Psalmen in een Boek verzameld? Een aanwijzing, dat de Psalmen niet lukraak in een Boek verzameld zijn, maar dat een redactionele hand over de verzameling is gegaan is de verdeling in vijf boeken:

1. Psalm 1 - 41, eindigend met Ps 41:14:	Gezegend de HEER, de God van Israël, van de oertijd af tot in de tijden, Amen, amen. (Waarlijk, waarlijk).
2. Psalm 42 - 72, eindigend met Ps 72:19:	Gezegend de HEER, God, de God van Israël, die wonderen doet, Hij alleen, gezegend de Naam van zijn heerlijkheid (Buber: Ehrenschein), voor altijd, zijn heerlijkheid vulle heel de aarde! Amen, amen. (Waarlijk, waarlijk).
en Ps 72:20:	Ten einde zijn de gebeden van David, de zoon van Isaï.
3. Psalm 73 - 89, eindigend met Ps 89: 53:	Gezegend de HEER voor altijd! Amen, amen. (Waarlijk, waarlijk).
4. Psalm 90 - 106, eindigend met Ps 106:48	Gezegend de HEER, de God van Israël, van de oertijd af tot in de tijden, En heel het volk zegge: Amen (Waarlijk). Looft de HEER.
5. Psalm 107 -150, eindigend met Ps 150: 6:	Alles wat adem heeft love de HEER! Looft de HEER.

Binnen deze vijf boeken zijn er ook weer verzamelingen van Psalmen: bv. de Psalmen van de zonen van Korach: Ps 42 - 49; de Psalmen van Asaf: Ps 73 - 83; de 'Opangalsliederen' ('bedevaartsliederden'): Ps 120 - 134. En de Joodse traditie kent de de Hallel - psalmen: Ps 113 - 118;

Maar ook binnen de afzonderlijke Psalmboeken zouden er weer samenhangen tussen de enkele Psalmen kunnen zijn. C. Barth heeft in een artikel de ‘concatenatio’ (aaneensluiting - ‘catena’ = keten, boei) van de Psalmen in het eerste Psalmboek trachten aan te tonen.

4. Wat betekenen de opschriften van de Psalmen? Naast aanduidingen als ‘Van David, van Salomo, van Mozes’ treffen we boven de Psalmen verschillende opschriften aan, die niet altijd even duidelijk zijn. Kraus (Psalmen, BKAT, p. 27) deelt de opschriften als volgt in:

1. Verzamelingsbegrippen: lied, harplied (Septuaginta: psalmos!); opgangslied; een verzoeningsgedicht (kleinood ???); leerdicht; loflied (Ps 145).
2. Muzikale vaktermen: bv. bij snarenspeel (o.a. Ps 4); hieronder een aantal moeilijk te verklaren termen: bv. op de nechiloth (fluitspel? - Ps 5).
3. Liturgische aanwijzingen: bij het dankoffer; voor de koorleider (55 maal).
4. Melodieën: ‘Voor Jeduthun’ (op de wijze van musiceren van Jeduthun, 1 Chr 25:1); ‘op de gittith’ etc.

5. Zijn er bepaalde stijlfiguren in de Psalmen? Een belangrijk stijlfiguur in de Psalmen is de zgn. ‘parallelismus membrorum’, d.w.z. hetzelfde wordt in de volgende regel herhaald. Een voorbeeld uit Psalm 1:

... maar lust heeft aan de wet des HEREN,
over zijn wet murmelt dag en nacht.

Het parallelisme kan ook een tegenstelling onder woorden brengen, zoals bijvoorbeeld aan het slot van Psalm 1:

Want de HEER kent de weg der rechtvaardigen,
maar de weg der boosdoeners vergaat.

Niet alleen regels kennen een parallelisme, ook delen van een psalm, Bv, Psalm 57, waar vers 6 en vers 12 met dezelfde woorden de hele Psalm tot een parallelismus membrorum (vers 2 - 6 // 7 - 12) maakt:

Verhef U boven de hemelen, God,
over heel de aarde uw heerlijkheid!

Naast het parallelisme (abab) is het chiasme een belangrijk stijlmiddel (abba). Tenslotte moet de omlijsting genoemd worden (aba - bv Psalm 1!).

De overlevering van de Psalmen

Omdat veel kerkelijke vanzelfsprekendheden door de traditie, de overlevering gevormd zijn, is het van belang een paar dingen over de overlevering van de Psalmen op te merken. Bij de overlevering van Bijbelteksten gaat het voornamelijk om vertalingen. Zoals hierboven al vermeld heeft de Septuaginta, de vertaling in het Grieks, oorspronkelijk voor Joden in Alexandrië, in de eerste eeuwen van de kerkgeschiedenis veel invloed gehad. Maar de vertaling, die naar de Europese cultuur werd overgeleverd, was niet de Griekse Septuaginta, maar de Latijnse Vulgaat. In de vierde eeuw kreeg de kerkvader Hieronymus van Paus Damasus de opdracht om in de verwarrende veelheid van Latijnse vertalingen (later de ‘Vetus Latina’ genoemd) eenheid te brengen door een nieuwe vertaling te maken. In eerste instantie vertaalde Hieronymus de Bijbel, zoals gebruikelijk was, uit de Griekse Septuaginta tekst in het Latijn. Maar Hieronymus was (met o.a. Origenes) één van de weinige kerkvaders, die Hebreeuws kende en daarom besloot hij (tegen de zin van Augustinus, zoals blijkt uit een bewaarde briefwisseling!) in tweede instantie de Bijbel uit het Hebreeuws in het Latijn te vertalen. Deze Latijnse vertaling van de Bijbelboeken uit het Hebreeuws is de Vulgaat

geworden, met één uitzondering: het Psalmboek. Want in de liturgie was men al vrij snel gewend geraakt aan de eerste vertaling uit de Griekse Septuaginta, zodat men de nieuwe vertaling uit het Hebreeuws ‘vreemd’ vond. In de recente wetenschappelijke uitgave van Robertus Weber vinden we daarom de twee Psalm-vertalingen naast elkaar afgedrukt: ‘Psalmi iuxta LXX’ en ‘Psalmi iuxta Hebraicum’.

De Vulgaat is tot de Reformatie van de 16de eeuw de standaardtekst geweest. In de geest van de Reformatie werd in die 16de eeuwde Bijbel in de volkstaal vertaald. Zo ontstond als eerste de Lutherbijbel, een toch wel haastig gemaakte vertaling, die met het Hebreeuwse taaleigen weinig rekening houdt. In de gereformeerde traditie is grondiger over het vertaalprobleem nagedacht. In de 16de eeuw ontstond in eerste instantie in Nederland de zgn. Deux-Aes Bijbel, waarin het OT een vertaling is uit de Lutherbijbel, het NT uit het oorspronkelijke Grieks. Pas in de 17de eeuw werd in opdracht van de Staten van Holland de eerste volledige vertaling uit de grondtekst gemaakt: de zgn. Statenvertaling (1639; Titelpagina: ‘uit de oorspronkelijke talen in onze Nederlandse getrouwelijk overgezet’). In dezelfde geest is de Engelse King Jamesversion gemaakt (1611: Titelpagina ‘newly translated out of the original tongues’). Maar hoezeer er vertalingen uit de grondtekst ontstonden, toch hebben de vertalers zich heel vaak laten beïnvloeden door hetgeen overgeleverd was. Niemand kan zich immers aan die overlevering onttrekken, al is het soms wel zinnig er op een kritische manier mee om te gaan. Hiervan een paar voorbeelden:

1. De vertaling van het Hebreeuwse woord ‘berieth’, verbond. De Septuaginta vertalers hebben dit woord veelal vertaald met *diathèkè*, (nagelaten) wilsbeschikking, testament. Bij de verbondssluitingen was God immers degene, die het besluit tot dit verbond nam. Het is begrijpelijk, dat ‘*diathèkè*’ in de Latijnse vertaling ‘testamentum’ werd. En aan deze vertaling hebben we onze aanduiding ‘Oude’ en ‘Nieuwe’ Testament te danken. Beter zou dus zijn: ‘Oude’ en ‘Nieuwe’ Verbond, waarbij aangetekend moet worden, dat in elk geslacht, ja eigenlijk zelfs elke dag dit verbond ‘nieuw’ zou moeten worden. Maar vanwege mogelijke misverstanden (en vanwege onze Joodse broeders en zusters) lijkt misschien toch beter: Tenak en Evangelie.

2. De vertaling van het Hebreeuwse woord ‘rèsja’, boosdoener. In de Septuaginta werd dit woord vertaald met ‘asebès’, ‘niet-vrome’. En dit werd in het Latijn ‘impus’. En in de Nederlandse vertalingen (tot in de allernieuwste vertaling) ‘goddeloze’. De vertaling ‘goddeloze’ zou de indruk kunnen wekken, dat het gaat om iemand, die niet in ‘God’ gelooft (Groot Nieuws heeft in Psalm 1 ‘rèsja’ tweemaal vertaald met ‘wie zonder God leven’). Maar hoezeer dit kan meespelen, de grondbetekenis is ‘boosdoener’, ‘rotzak’ (Buber ‘Frevler’). Op vele plaatsen (zoals ook in Psalm 1) vormt de ‘resja’, de ‘boosdoener’ het contrast met de ‘tsaddik’, de ‘rechtvaardige’.

3. Tenslotte: In de Joodse traditie worden psalmen ‘Tehilliem’ genoemd, ‘lofliederen’. De naam ‘Psalmen’ is afkomstig van de Septuaginta-traditie. ‘Psallein’ is de Griekse vertaling van het Hebreeuwse ‘zamar’, ‘op de snaren spelen’. De Joodse traditie heeft met de aanduiding ‘lofliederen’ de ‘Psalmen’ veel kernachtiger omschreven dan de meer algemene aanduiding ‘liederen met begeleiding van een snaarinstrument’. In de ‘Psalmen’ gaat het wezenlijk om ‘lofprijzing’. Ook als de klacht in de liederen klinkt, dan worden zij toch als ‘lofliederen’ aangeduid. Meestal klinkt in de liederen de klacht tezamen met de lof, maar er is één psalm waarin alleen maar geklaagd wordt: Psalm 88. Hoe vreemd het misschien ook klinkt, zelfs deze psalm wordt toch ook een ‘loflied’ genoemd. Want het hartstochtelijke klagen kan nooit een berusting worden, omdat het weet van de lofprijzing. En omdat het weet van de lofprijzing, kan het in de diepte van het menselijk bestaan juist zo hartstochtelijk klagen!!

Psalm 1 (werkvertaling)

Gelukkig de man,
die niet ging in de raad der boosdoeners,
op de weg der zondaren niet stond,
op de zetel der vermetelen niet zat,
maar lust heeft aan de wet des HEREN,
over zijn wet murmelt dag en nacht.

Hij zal zijn
als een boom, verplant aan waterstromen,
die zijn vrucht geeft op zijn tijd,
en zijn loof verwelkt niet:
alles wat hij doet, het lukt!

Zo zijn de boosdoeners niet,
maar zij zijn als kaf, dat een wind verwaait.
Daarom staan de boosdoeners in het gericht
niet op,
zondaren in de gemeente der
rechtvaardigen.
Want de HEER kent de weg der
rechtvaardigen,
maar de weg der boosdoeners vergaat.

Psalm 2 (werkvertaling)

Waarom woeden de volkeren,
murmelen de naties - tevergeefs!

Koningen der aarde stellen zich op,
machthebbers konkelen tezamen
tegen de HEER, en tegen zijn Gezalfde:
‘Laat ons zijn banden verbreken,
laat ons zijn touwen van ons werpen!’

Die in de hemel zetelt, lacht,
mijn Heer spot met hen.
Dan spreekt Hij tot hen in zijn toorn,
in zijn gramschap verschrikt Hij hen:
‘Maar Ik,
Ik heb mijn koning gewijd,
op Sion, mijn heilige berg.’

Laat mij vertellen tot een inzetting:
De HEER heeft tot mij gezegd:
‘Mijn zoon zijt gij,
Ik, Ik heb u heden verwekt.
Vraag van mij en Ik zal geven
de volkeren als uw erfdeel,
als uw bezit de einden der aarde,-
gij zult hen verbrijzelen met een ijzeren staf
als pottenbakkerswerk hen stukslaan’.

Nu dan, koningen, begrijp 't,
laat u tuchtigen, richters der aarde!
Dient de HEER, met vreze,
verheugt u met beving,
kust de zoon, anders toornt hij
en zult gij onderweg vergaan,
want licht ontbrandt zijn toorn.

Gelukkig allen, die bij H(h)em schuilen.

Overzicht van de verbindingen tussen Psalm 1 en 2

Psalm 1 (werkvertaling)

Gelukkig de man,
die niet ging in de raad der boosdoeners,
op de weg der zondaren niet stond,
op de zetel der vermetelen niet zat,
maar lust heeft aan de wet des ~~HEREN~~,
over zijn wet ~~murmelt~~ dag en nacht.

Hij zal zijn
als een boom, verplant aan waterstromen,
die zijn vrucht geeft op zijn tijd, ^{IV}
en zijn loof verwelkt niet:
alles wat hij doet, het lukt!

Zo zijn de boosdoeners niet,
maar zij zijn als kaf, dat een wind verwaait.
Daarom staan de boosdoeners in het gericht ^V niet op,
zondaren in de gemeente der rechtvaardigen.
Want de HEER kent de weg der
rechtvaardigen,
maar de weg der boosdoeners vergaat.

Psalm 2 (werkvertaling)

Waarom woeden de volkeren,
murmelen de naties - tevergeefs!
Koningen der aarde stellen zich op,
machthebbers konkelen tezamen
tegen de HEER, en tegen zijn Gezalfde:
'Laat ons zijn banden verbreken,
laat ons zijn touwen van ons werpen!'

Die in de ^Ihemel zetelt, lacht,
mijn Heer spot met hen.
Dan spreekt Hij tot hen in zijn toorn,
in zijn gramschap verschrikt Hij hen:
'Maar Ik, ^{II}
Ik heb mijn koning gewijd,
op Sion, mijn heilige berg.'

Laat mij vertellen tot een inzetting:
De HEER heeft tot mij gezegd: ^{III}
'Mijn zoon zijt gij,
Ik, Ik heb u heden verwekt.
Vraag van mij en Ik zal geven
de volkeren als uw erfdeel,
als uw bezit de einden der aarde,-
gij zult hen verbrijzelen met een ijzeren staf
als pottenbakkerswerk hen stukslaan'.

Nu dan, koningen, begrijp 't,
laat u tuchtigen, richters der aarde!
Dient de HEER, met vreze,
verheugt u met beving,
kust de zoon, anders toornt hij
en zult gij onderweg vergaan,
want licht ontbrandt zijn toorn.

Gelukkig allen, die bij H(h)em schuilen.

De vragen, die door deze verbindingen worden opgeroepen:

I

Hoe kan die éne man (of vrouw), die over de wet des HEREN murmelt, die daarin lust heeft, overeind blijven temidden van het woeden der volkeren, het murmelen der naties? Overstemt dat murmelen der naties niet het murmelen over de wet?

II

Hoe kan 't gebeuren dat bij die éne man (of vrouw) alles wat hij (of zij) doet, lukt, terwijl zoveel van ons doen ons 'bij de handen afbreekt', waarvan het tevergeefse woeden der naties, murmelen der naties een veelzeggend voorbeeld is?

III

Hoe kan de psalmdichter zeggen, dat de weg der boosdoeners vergaat, terwijl ons aller levenservaring is, dat de boosdoeners de wereld regeren met het woeden der volkeren, met het murmelen der naties?

IV

Hoe kan temidden van het woeden der volkeren, het murmelen der naties die éne man (of vrouw) volharden in 't murmelen over de wet des HEREN, in de verwachting dat alles lukt, wat hij (of zij) doet?

V

Hoe kan temidden van allen, die bij H(h)em schuilen die éne man (of vrouw) zich gelukkig manifesteren, zonder zich van de machtspraktijken van 'boosdoeners' te bedienen?

BHS

Psalm 1

אֲשֶׁר־הָאִישׁ
אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בְּעֶצְת רָשָׁעִים
וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד
וּבְמוֹשָׁב לָצִים לֹא יָשָׁב:
2 כִּי אִם בְּתוֹרַת יְהוָה חֲפָצוֹ
וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וָלַיְלָה:

3 וְהָיָה
כַּעֲץ שְׁתוּל עַל־פְּלִי מַיִם
אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ
וְעָלְהוּ לֹא־יִבּוֹל
וְכָל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ:

4 לֹא־כֵן הָרָשָׁעִים
כִּי אִם־כִּמּוֹץ אֲשֶׁר־תִּדְפְּנוּ רוּחַ:
5 עַל־כֵּן לֹא־יָקֻמוּ רָשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט
וְחַטָּאִים בְּעֵדֶת צְדִיקִים:
6 כִּי־יִוָּדַעַ יְהוָה דֶּרֶךְ צְדִיקִים
וְדֶרֶךְ רָשָׁעִים תֵּאבֵד:

BHS

Psalm 2

1 לָמָּה רָגַשׁוּ גּוֹיִם
וּלְאֻמִּים יִהְיוּ־רִיק:
2 יִתְּצֻבוּ מַלְכֵי־אֶרֶץ
וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ־יָחַד
עַל־יְהוָה וְעַל־מְשִׁיחוֹ:
3 נִגְתָּקָה אֶת־מוֹסְרוֹתֵינוּ
וּנִשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבֹתֵינוּ:

4 יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׁחַק
אֲדֹנָי יִלְעֲגֵלָמוֹ:
5 אִזּוֹ יִדְבַר אֱלֹהֵינוּ בְּאָפוֹ
וּבְחֲרוֹנוֹ יִבְהַלָּמוֹ:
6 וְאֲנִי

נִסְכַּחְתִּי מִלִּכִּי
עַל־צִיּוֹן הִר־קֹדְשִׁי:

7 אֶסְפְּרָה אֵל חָק
יְהוָה אָמַר אֵלַי
בְּנִי אַתָּה
אֲנִי הַיּוֹם יִלְדֶּתִיךָ:
8 שְׂאֵל מִמֶּנִּי וְאַתָּנָה
גּוֹיִם נַחֲלֶתְךָ
וְאַחֲזֶתְךָ אֶפְסֵי־אֶרֶץ:
9 תִּרְעַם בְּשֹׁבֶט בָּרוֹז
כְּכָלִי יוֹצֵר תִּנְפְּצֵם:

10 וְעַתָּה מַלְכִּים הִשְׁכִּילוּ
הוֹסְרוּ שֹׁפְטֵי אֶרֶץ:
11 עֲבְדוּ אֶת־יְהוָה בִּירְאָה
וְגִילוּ בְּרַעְדָּה:
12 נִשְׁקוּ־בַר פֶּן־יֵאָנֶפֶּה
וְתֵאבְדוּ דֶּרֶךְ
כִּי־יִכְעַר כְּמַעַט אָפוֹ
אֲשֶׁר־י כָּל־חוֹסֵי בוֹ:

LXX

Psalm 1

1 μακάριος ἀνὴρ
ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν
καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη
καὶ ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν
2 ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ κυρίου τὸ θέλημα
αὐτοῦ
καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσῃ ἡμέρας
καὶ νυκτός

3 καὶ ἔσται
ὥς τὸ ξύλον
τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν
ὕδατων
ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ
καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρυήσεται
καὶ πάντα ὅσα ἂν ποιῇ κατευοδωθήσεται

4 οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς
οὐχ οὕτως ἀλλ' ἢ ὥς ὁ χνοὺς ὃν ἐκριπτεῖ
ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς
5 διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν
κρίσει
οὐδὲ ἁμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαίων
6 ὅτι γινώσκει κύριος ὁδὸν δικαίων
καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολείται

LXX

Psalm 2

1 ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη
καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά
2 παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς
καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ
κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ
διάψαλμα
3 διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν
καὶ ἀπορρίψωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν

4 ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐγελάσεται αὐτούς
καὶ ὁ κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς
5 τότε λαλήσῃ πρὸς αὐτούς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ
καὶ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταράξει αὐτούς
6 ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ
ἐπὶ Σιων ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ

7 διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα κυρίου
κύριος εἶπεν πρὸς με
υἱός μου εἰ σύ ἐγὼ
σήμερον γεγέννηκά σε
8 αἵτησαι παρ' ἐμοῦ καὶ δώσω σοι
ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου
καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς
9 ποιμανεῖς αὐτούς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ
ὡς σκεὺς κεραμέως συντρίψεις αὐτούς

10 καὶ νῦν βασιλεῖς σύνετε
παιδεύθητε πάντες οἱ κρίνοντες τὴν γῆν
11 δουλεύσατε τῷ κυρίῳ ἐν φόβῳ
καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ
12 δράξασθε παιδείας μήποτε ὀργισθῇ κύριος
καὶ ἀπολεῖσθε ἐξ ὁδοῦ δικαίας
ὅταν ἐκκαυθῇ ἐν τάχει ὁ θυμὸς αὐτοῦ
μακάριοι πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ

Tussen haakjes: de veranderingen, die Hieronymus aanbracht in de vertaling ‘iuxta Hebraicum’

Psalm 1

1 beatus vir
qui non abiit in consilio impiorum
et in via peccatorum non stetit
et in cathedra pestilentiae (derisorum) non sedit
2 sed in lege Domini voluntas eius
et in lege eius meditabitur die ac nocte

3 et erit tamquam lignum
quod plantatum est (transplantatum) secus decursus
(iuxta rivulos) aquarum
quod fructum suum dabit in tempore suo
et folium eius non defluet
et omnia quaecumque faciet (omne quod fecerit)
prosperabuntur (prosperabitur)

4 non sic impii non sic (non sic impii)
sed tamquam pulvis quem proicit ventus a facie
terrae (zonder 'a facie terrae')

5 ideo (propterea) non resurgunt impii in iudicio
neque peccatores in consilio (congregatione)
iustorum

6 quoniam novit Dominus viam iustorum
et iter impiorum peribit

VULGATA

Tussen haakjes: de veranderingen, die Hieronymus aanbracht in de vertaling 'iuxta Hebraicum'

Psalm 2

1 psalmus David (geen opschrift)

quare fremuerunt (turbabuntur) gentes
et populi (tribus) meditati sunt (meditabuntur) inania
adstiterunt (consurgunt) reges terrae
et principes convenerunt (tractabunt) in unum
(pariter)
adversus (adversum) Dominum et adversus christum
eius
diapsalma (afwezig)
3 disrumpamus vincula eorum
et proiciamus a nobis iugum ipsorum (laqueos eorum)

4 qui habitat (habitor) in caelis (caeli) inridebit eos
(‘eos’ afwezig)
et (‘et’ afw.) Dominus subsannabit eos
5 tunc loquetur ad eos in ira sua
et in furore suo conturbabit eos
6 ego autem
constitutus (orditus) sum rex ab eo (regem meum)
super Sion montem sanctum eius (suum)
praedicans (adnuntiabo) (Dei) praeceptum eius (‘eius’
afw.)

7 Dominus dixit ad me
filius meus es tu
ego hodie genui te
8 postula a me et dabo tibi
gentes hereditatem tuam
et possessionem tuam terminos terrae
9 reges (pasces) eos in virga ferrea tamquam (ut) vas
figuli confringes (conteres) eos

10 et nunc (nunc ergo) reges intellegite
erudimini qui iudicatis terram (iudices terrae)
11 servite Domino in timore
et exultate ei (‘ei’ afw.) in tremore
12 adprehendite disciplinam (adorate pure)
nequando irascatur Dominus (ne forte irascatur)
et pereatis de via iusta (‘iusta’ afw.)
13 cum exarserit in brevi (post paululum) ira (furor)
eius

beati omnes qui confidunt (sperant) in eo

Statenvertaling

Psalm 1

1 Welgelukzalig is de man,
die niet wandelt in den raad der goddelozen,
noch staat op den weg der zondaren,
noch zit in het gestoelte der spotters;
2 Maar zijn lust is in des HEEREN wet,
en hij overdenkt Zijn wet dag en nacht.

3 Want hij zal zijn als een boom,
geplant aan waterbeken,
die zijn vrucht geeft op zijn tijd,
en welks blad niet afvalt;
en al wat hij doet, zal wel gelukken.

4 Alzo zijn de goddelozen niet,
maar als het kaf, dat de wind henendrijft.
5 Daarom zullen de goddelozen niet bestaan
in het gericht,
noch de zondaars in de vergadering der
rechtvaardigen.
6 Want de HEERE kent den weg der
rechtvaardigen;
maar de weg der goddelozen zal vergaan.

Psalm 2

1 Waarom woeden de heidenen,
en bedenken de volken ijdelheid?

2 De koningen der aarde stellen zich op,
en de vorsten beraadslagen te zamen
tegen den HEERE, en tegen Zijn Gezalfde,
zeggende:

3 Laat ons hun banden verscheuren,
en hun touwen van ons werpen.

4 Die in den hemel woont, zal lachen;
de HEERE zal hen bespotten.

5 Dan zal Hij tot hen spreken in Zijn toorn,
en in Zijn grimmigheid zal Hij hen verschrikken.

6 Ik toch heb Mijn Koning gezalfd over Sion,
den berg Mijner heiligheid.

7 Ik zal van het besluit verhalen:
de HEERE heeft tot Mij gezegd:

Gij zijt Mijn Zoon,
heden heb Ik U gegenereerd.

8 Eis van Mij,
en Ik zal de heidenen geven tot Uw erfdeel,
en de einden der aarde *tot* Uw bezitting.

9 Gij zult hen verpletteren met een ijzeren scepter;
Gij zult hen in stukken slaan als een
pottenbakkersvat.

10 Nu dan, gij koningen,
handelt verstandiglijk;
laat u tuchtigen, gij rechters der aarde!

11 Dient den HEERE met vreze,
en verheugt u met beving.

12 Kust den Zoon, opdat Hij niet toorne,
en gij *op* den weg vergaat,
wanneer Zijn toorn maar een weinig zou
ontbranden.

Welgelukzalig zijn allen, die op Hem betrouwen.

Leidse vertaling

Psalm 1

1 Gelukkig hij
die niet treedt in de raadslagen der bozen,
noch staat op den weg der zondaren,
noch zit in den kring der spotters;
2 die veeleer zijn vreugde vindt in de wet
van

den Heer,
dag en nacht van zijn wet bij zichzelf
spreekt.

3 Hij lijkt een boom,
aan vlietend water geplant,
die zijn vrucht op zijn tijd geeft,
en welks loof niet verwelkt:
in alwat hij doet is hij voorspoedig.

4 Gans anders de bozen, gans anders!
Aan het kaf zijn zij gelijk, door den wind
opgejaagd.

5 Dies houden de bozen geen stand in het
gericht,
noch de zondaars in de gemeente der
rechtschapenen.

6 Want de Heer slaat ach op den weg der
rechtschapenen;
maar de weg der bozen loopt uit op den
ondergang.

Psalm 2

1 Wat woelen de volken,
wat kramen de natiën ijdele taal uit!

2 De koningen der aarde smeden plannen,
de vorsten spannen samen
tegen den Heer en zijn gezalfde:

3 "Rijten wij hun banden stuk,
werpen wij hun koorden van ons!"

4 Hij die in den hemel zetelt belacht hen,
de Heer spot met hen;

5 straks spreekt hij tot hen in zijn toorn,
verbijstert hen in zijn gramschap.

6 "Maar ik, ik heb mijn koning aangesteld
op den Sion, mijn heiligen berg."

7 Ik wil verhalen van 's Heeren besluit;
de Heer heeft tot mij gezegd:

Gij zijt mijn zoon;
ik heb heden u verwekt.

8 Vraag mij slechts,
zo wil ik u de volkeren ten erve geven,
de einden der aarde als bezitting.

9 Gij zult hen verpletteren met een ijzeren knots,
hen verbrijzelen als aarden vaten.

10 Nu dan, koningen, weest verstandig,
laat u gezeggen, wereldbestuurders!

11 Brengt den Heer met vreze uw hulde,
juicht al sidderend hem ter eer.

12 Huldigt hem, opdat hij niet toorne
en gij te gronde gaat;
want zeer haast ontbrandt zijn toorn.

Heil allen die tot hem de toevlucht nemen!

4 Niet alzo de goddelozen:
die toch zijn als kaf dat de wind verstroot.
5 Daarom houden de goddelozen geen stand
in het gericht,
noch de zondaars in de vergadering der
rechtvaardigen,
6 want de Here kent de weg der
rechtvaardigen,
maar de weg der goddelozen vergaat.

Welzalig allen die bij Hem schuilen!

1

1. O Glück des Mannes,
der nicht ging im Rat der Frevler,
den Weg der Sünder nicht beschrift.
am Sitz der Dreisten nicht saß,
2. sondern Lust hat an SEINER Weisung,
über seiner Weisung murmelt tages und nachts!
3. Der wird sein
wie ein Baum, an Wassergräben verpflanzt,
zu seiner Zeit gibt seine Frucht
und sein Laub welkt nicht:
was alles er tut, es gelingt.
4. Nicht so sind die Frevler,
sondern wie Spreu, die ein Wind verweht.
5. Darum bestehen Frevler nicht im Gericht,
Sünder in der Gemeinde der Bewährten.
6. Denn ER kennt den Weg der Bewährten,
aber der Weg der Frevler verliert sich.

2

1. Wozu tosen die Weltstämme,
murren Nationen - ins Leere!
2. Erdenkönige treten vor,
mitsammen munkeln Erlauchte
wider IHN, wider seinen Gesalbten:
3. 'Sprengen wir ihre Fesseln,
werfen wir ihre Seile von uns!'-
4. Der im Himmel Thronende lacht,
mein Herr spotter ihrer.
5. Dann redet in seinem Zorn er zu ihnen,
verstört sie in seinem Entflammen:
6. 'Ich aber,
belehnt habe ich meinen König
auf Zion, meinem Heiligtumsberg.'
7. - Berichten will ichs zum Gesetz,
ER hat zu mir gesprochen:
'Mein Sohn bist du,
selber habe ich heut dich gezeugt.
8. Heische von mir und ich gebe
die Weltstämme als Eigentum dir,
als Hufe dir die Ränder der Erde,
9. du magst mit eisernem Stab sie zerschellen,
sie zerschmeißen wie Töpfergerät.«
10. Und nun, Könige, begreifts,
nehmet Zucht an, Erdenrichter!
11. Werdet IHM dienstbar mit Furcht
und frohlocket mit Zittern!
12. Rüstet euch mit Läutrung, sonst zürnt er,
und am Wege seid ihr verloren,
wenn entbrennt über ein kleines sein Zorn.
O Glück aller, die sich an ihm bergen!

Poging tot uitleg van de samenhang tussen Psalm 1 en Psalm 2

Psalm 1 en Psalm 2 vormen samen de opening van het Psalmboek. Vooral in de Joodse traditie is dit opgemerkt. In sommige handschriften wordt de derde psalm als de eerste geteld, waardoor de twee voorgaande als ‘inleidend’ gekarakteriseerd worden. En in de Talmoed (Ber. 9b) is geschreven: “‘Gelukkig is de man’ en ‘Waarom woeden de volkeren?’ vormen één psalm’. Een rabbi heeft opgemerkt: ‘Elke psalm die geliefd was bij David, opende hij met ‘Gelukkig’ en sloot hij af met ‘Gelukkig’. Hij opende met ‘Gelukkig’, zoals geschreven is ‘Gelukkig is de man’ en hij sloot af met ‘Gelukkig’ zoals geschreven is ‘Gelukkig allen, die bij Hem schuilen’’. Maar met dit laatste komen we naast de overeenkomst van het ‘gelukkig’ ook een verschil tussen de twee psalmen op het spoor: In psalm 1 gaat het over de enkele man (of vrouw), in psalm 2 gaat het temidden van ‘het woeden der volkeren, het murmelen der naties’ over ‘allen, die bij hem schuilen’.

Naar ons huidige levensgevoel is ‘gelukkig zijn’ een privé-ervaring. Meestal betrekken we het ‘woeden der volkeren’, het ‘murmelen der naties’ daar niet bij. Dat staat ons geluksgevoel in de weg. Hoe de psalmdichter toch over het gelukkig zijn van de enkele mens en in samenhang daarmee over het gelukkig zijn temidden van het ‘woeden der volkeren’, het ‘murmelen der naties’ kan spreken, willen we in de onderstaande uitleg trachten te ontvouwen.

Bij die ontvouwing willen we de drie delen van psalm 1 afzonderlijk in verbinding brengen met de twee hoofddelen van Psalm 2, die elk afzonderlijk ook weer uit drie delen bestaan. Net zoals we hierboven opgemerkt hebben bij het ‘gelukkig’ zullen we daarbij steeds contrasten, tegenstellingen én overeenkomsten, correspondenties opmerken.

1a

Bij de vergelijking van het eerste deel van Psalm 1

*Gelukkig de man,
die niet ging in de raad der boosdoeners,
op de weg der zondaren niet stond,
op de zetel der vermetelen niet zat,
maar lust heeft aan de wet des HEREN,
over zijn wet **murmelt** dag en nacht.*

met het eerste deel van Psalm 2

*Waarom woeden de volkeren,
murmelen de naties - tevergeefs!*

valt een belangrijke correspondentie op, die tegelijk een contrast vormt: het gebruik van het werkwoord ‘murmelen’. In Psalm 1 horen we, dat de enkele mens gelukkig is, niet omdat hij ging ... stond ... en zat (let op de volgorde!), maar omdat hij lust heeft aan de wet des HEREN, over zijn wet *murmelt* dag en nacht. Een corresponderende plaats is Joz 1: 8, waar ook over het ‘dag en nacht murmelen van de wet’ gesproken wordt. Hetzelfde werkwoord ‘murmelen’ horen we aan het begin van Psalm 2, niet met betrekking tot de enkele mens, maar met betrekking tot de volkerenwereld. ‘Het werkwoord ‘murmelen’ betekent zoiets als ‘reciteren’, ‘halfluid uitspreken’. Het kan ook gebruikt worden van het grommen van leeuwen (Jes 31:4) of het koeren van duiven (Jes 38:14, 59:11). Wordt het ‘murmelen’ in Psalm 1 in positieve zin gebruikt (// ‘lusthebben’), in Psalm 2 wordt het duidelijk in negatieve zin gebruikt (// ‘woeden, onrustig zijn’). En als vanzelf ontstaat de vraag: ‘Zal het murmelen over de wet des HEREN van die enkele mens wel standhouden

temidden van dat ‘murmelen der naties’? Zal de lust niet snel ten ondergaan in het woeden van de volkeren? In dit verband is het van belang op te merken, dat met de ‘wet des Heren’ niet alleen maar een aantal wetsregels bedoeld zijn (bv. de tien geboden uit het verband gehaald van Exodus, de bevrijding uit Egypte). Pure wetsregels benadrukken het negatieve (‘gij zult niet ...’), terwijl hier uitdrukkelijk gesproken wordt over ‘lust hebben’, ‘er plezier in hebben’. ‘Wet’ (‘Tora’) betekent letterlijk ‘onderwijzing’ (Buber: ‘Weisung’). Het gaat om een bepaalde richting, die in de Tora gewezen wordt. Het contrast met het ‘gaan - staan - zitten’ van de voorgaande regels maakt dat ook duidelijk:

- gaan in de raad der boosdoeners;
- staan op de *weg* der zondaren;
- zitten op de zetel der vermetelen.

Aan het slot van Psalm 1 komt die tegenstelling opnieuw ter sprake, waarbij niet de ‘raad’ (een wijsheidsterm), niet de zetel (ook ‘de zetel van goden’ - Ez 28:2), maar de ‘weg’ centraal komt te staan:

*Want de HEER kent de **weg** der rechtvaardigen,
maar de **weg** der boosdoeners vergaat.*

Een rechtvaardige is daarbij iemand, die datgene doet, waardoor zijn omgeving in bloei komt te staan (zie het midden van de psalm). En een boosdoener is daarvan het tegendeel, hij verpest de sfeer, hij kent geen grenzen, zit daarmee op de zetel der vermetelen, hij gebruikt de religie voor zijn eigen doeleinden (de weg der zondaren) en gebruikt zijn wijsheid (‘raad’) om dat te bewerkstelligen.

Maar zal die ‘rechtvaardige’ niet temidden van het ‘murmelen der naties’ ten ondergaan? Zal zijn ‘geluk’ kunnen standhouden? Wordt die éne man niet door die koningen der aarde, die geen grenzen kennen, die zeggen ‘Laat ons zijn banden verbreken, laat ons zijn touwen van ons werpen’ niet onder de voet gelopen? De psalmdichter heeft het antwoord al voorbereid door te zeggen, dat ‘het ‘woeden der volkeren, het murmelen der naties’ ‘tevergeefs’ is. Maar hoezeer het antwoord gegeven wordt, de vraag van het ‘Waarom?’, waarin vele ‘Waaroms’ besloten liggen moet overeind blijven. Heel Psalm 2 zal verder bestaan uit de ontvouwing van deze vraag én dit antwoord.

Ib

In het tweede deel wordt deze vraag en dit antwoord vanuit de volkeren (niet vanuit die éne man) aan de orde gesteld, door te zeggen, dat de koningen der aarde, de machthebbers zich opstellen, tezamen konkelten *tegen de HEER en tegen zijn Gezalfde* (Messias, Christus). Uiteraard geeft de psalmdichter hiermee een subjectieve interpretatie van datgene, wat hij in de volkerenwereld zich ziet afspelen.

Ic

Maar deze subjectieve interpretatie verbindt hij daarna met een objectief moment:

*Die in de hemel zetelt, lacht,
mijn Heer spot met hen.*

In de hemel wordt er gelachen over de koningen der aarde, die hun grenzen niet kennen, die denken hun ‘goddelijke aspiraties’ als mensen te kunnen waarmaken. Door die bevrijdende lach is er geen sprake van een ‘godenstrijd’. Maar net zoals in het verhaal van Gen 18:1 - 21:7 over de geboorte van Izaäk (Izaäk = hij lacht) heeft het lachen verschillende aspecten. In die lach klinkt ook spot (// mijn Heer spot met hen). En die lach loopt uit op een beslissend moment van toorn:

Dan (het loopt op dat beslissende moment uit!) spreekt Hij tot hen in zijn toorn,

*in zijn gramschap verschrikt Hij hen:
'Maar Ik,
Ik heb mijn koning gewijd,
op Sion, mijn heilige berg.'*

In onze christelijke traditie is door de eeuwen heen de toorn, de gramschap van God op verschillende manieren verbonden met 'verwerping'. 'Verkiezing in de liefde Gods' en 'verwerping in de toorn Gods', die tegenstelling werd de mensen voor gehouden. In Psalm 2 horen we echter op een andere wijze over de toorn, de gramschap Gods spreken. God zegt niet: 'De koningen der aarde, die tegen Mij en tegen mijn Gezalfde zich opstellen zijn verworpen, gaan te gronde'. Nee, Hij zegt:

*Maar Ik,
Ik heb mijn koning gewijd,
op Sion, mijn heilige berg.*

Het is de troonsbestijging van déze koning, die in de psalm bezongen wordt. Die troonsbestijging is het antwoord op de vraag of die individuele mens, die dag en nacht murmelt over de wet des HEREN niet onder de voet gelopen zal worden onder het woeden van de volkeren. 'Troonsbestijging' is de 'Sitz im Leben' (term uit de 'Gattungsforschung'- Gunkel) en levert het 'materiaal' voor deze psalm, zoals de individuele wijsheid ('de raad om een weg te gaan') het 'materiaal' levert voor Psalm 1. Maar steeds zullen we merken, dat de psalmdichter aan dit algemene thema (een troonsbestijging, individuele wijsheid) een bijzondere wending geeft. En het is die wending, die ons de samenhang van psalm 1 en 2 op het spoor doet komen! Waarbij we steeds de vragen, die de psalmen oproepen onder ogen zullen moeten zien - om te merken, dat in die wending het antwoord gegeven wordt.

Ic'b'a'

Maar met die éne koning hebben we nog niet begrepen hoe die éne man, die murmelt over de wet des Heren niet onder de voet wordt gelopen door de koningen der aarde. Aan de beantwoording van die vraag is heel het tweede hoofddeel van Psalm 2 gewijd. En bij dit antwoord worden de verschillende elementen van het eerste deel in omgekeerde volgorde (chiastisch - abc - cba) herhaald:

Ia Waarom het woeden der volkeren - tevergeefs!

Ib koningen der aarde

Ic de Heer - mijn koning

Ic' de koning (als zoon) - de HEER

Ib' koningen - rechters der aarde

Ia' Gelukkig allen!

In het eerste hoofddeel van de psalm horen we als het ware hoe 'vanuit de hemel' de aarde gezien wordt, in het tweede hoofddeel van de psalm hoe daarop 'vanuit de aarde' gereageerd wordt. Daarbij is er in het eerste hoofddeel een toenemende concentratie: de volkeren - koningen der aarde - die éne koning; en in het tweede hoofddeel van de psalm vanuit deze concentratie een toenemende ontvouwing: die éne koning als zoon - koningen / rechters der aarde - allen.

Ic'

Bij de ontvouwing vanuit de aarde wordt de koning als zoon sprekend ingevoerd: 'Laat mij vertellen tot een inzetting'. En de woorden, die daarna gesproken worden, roepen veel vragen op. Hoe kan iemand zeggen, dat hij de zoon van God is? Hoe kan iemand zeggen, dat God bij zijn vraag de volkeren als erfdeel zal geven? Hoe kan iemand de belofte krijgen, dat hij die volkeren

zal stukslaan met een ijzeren staf? Wat is dit voor een vreemde taal? Bij het antwoord op die vraag is het van belang om op te merken, dat in de antieke wereld er tal van parallellen zijn van dergelijke teksten in de Israël omringende volkeren. Zoals koningen van alle tijden de neiging hebben om zichzelf op een of andere manier met 'God' te verbinden en daarin hun machtsaanspraken te funderen. Hoezeer er op die manier overeenkomsten met de volkeren zijn, het zijn de verschillen, die onze aandacht vragen. Het volgende kan dan opgemerkt worden:

1. Als eerste moet gezegd worden, dat hier *geen sprake is van een God, die een wereldorde mythisch of ritueel sanctioneert*. Er wordt verteld en in die vertelling wordt God als de HEER door de zoon sprekend ingevoerd. Met nadruk moet gezegd worden, dat hier woorden klinken, geen wapengekletter of kanongeschut (Ps 33: 16: 'Geen koning wordt bevrijd door een groot leger; een held wordt niet gered door grote kracht). Maar tegelijk legt deze tekst er getuigenis van af, dat bij deze koning (vanwege de HEER, die tot hem gesproken heeft) woorden niet 'alleen maar woorden' zijn, maar dat deze woorden effect zullen hebben, ja zelfs zullen stukslaan en verbrijzelen. Waarbij het vervolg duidelijk maakt, dat het stukslaan en verbrijzelen geen doel in zichzelf is, maar hopelijk de koningen, de richters der aarde hen tuchtigend tot zinnen brengt (Nu dan, koningen begrijp 't, laat u tuchtigen, richters der aarde!).

2. Dat hier geen sprake is van een God, die de wereldorde mythisch of ritueel sanctioneert (zoals bij alle volkeren het geval is), wordt daarna in de woorden, die de HEER tot de zoon gezegd heeft, uitgelegd. Eerst met betrekking tot de tijd (heden, letterlijk 'deze dag'), daarna met betrekking tot de ruimte (de einden der aarde). De koning als 'zoon van God' kent in de mythe geen 'heden'. Een bijbels voorbeeld is het koningsschap van de Farao. Dat koningsschap is bij voorbaat mythisch eeuwig en alomvattend. Bij de dood gaat de Farao het eeuwige leven tegemoet, waartoe tot op de dag van vandaag de pyramides getuigen. Israël vertelt daartegenover van een 'heden', een 'dag', waarop een geschiedenis aanvangt. In Israël is de tijd niet 'grenzeloos', maar geschiedt het van dag tot dag! En dat 'heden', waarop een geschiedenis kan aanvangen heeft betrekking op de totale aardse werkelijkheid, op de 'einden der aarde'. Daardoor wordt niet met een rituele handeling een bepaald stukje van de aarde tot 'heilstaat' verklaard. Aan deze koning op Sion zal het koningsschap op de ganse aarde gemeten worden.

3. Uiteraard roepen de woorden van de psalmdichter

*gij zult hen verbrijzelen met een ijzeren staf
als pottenbakkerswerk hen stukslaan'*

vragen op. Is hier weer sprake van het Oude Testament met een primitieve toornige en wraakzuchtige God, die in het Nieuwe Testament tot een God van liefde wordt? Zulke vragen belemmeren ons echter om de samenhang van de psalm te leren verstaan. Maar niet alleen de samenhang van de psalm, de samenhang van de hele bijbelse verkondiging is hierbij in het geding. Daarom is het bij de verbazing, die deze tekst kan en moet oproepen zinniger om vragen te stellen als: Hoe functioneren deze woorden binnen het geheel van de Psalm? En: Hoe functioneren deze woorden binnen het geheel van de bijbelse verkondiging.

Binnen het geheel van de psalm wordt gezegd dat de volkeren, die met een ijzeren staf verbrijzeld zullen worden en als pottenbakkerswerk stukgeslagen, de volkeren zijn die in het begin van de Psalm ter sprake gekomen zijn: 'waarom woeden de volkeren?' Het zijn de volkeren, die woeden, die onrust veroorzaken, die de aarde tot een onveilige plaats maken. Daarom moeten zij verbrijzeld worden met een ijzeren staf en als pottenbakkerswerk stukgeslagen. Maar de vraag ontstaat als vanzelf of door dat 'verbrijzelen met een ijzeren staf' en dat 'als pottenbakkerswerk stukslaan' niet weer de aarde tot een onveilige plaats wordt of daardoor niet opnieuw een 'woeden' zal gaan ontstaan. Kortom: Hoe kan de vicieuze cirkel van geweld doorbroken worden? Aan de wijze, waarop de psalmdichter spreekt over 'verbrijzelen met een ijzeren staf' en over 'stukslaan als pottenbakkerswerk' kan nu in samenhang met de hele bijbelse verkondiging hierop een antwoord gegeven worden.

Als eerste valt op, dat de uitdrukking ‘verbrijzelen met ijzer’ nog éénmaal voorkomt in de Hebreeuwse Bijbel, Jer 15: 10 - 12, waar Jeremia klagend aan het woord komt:

Wee mij,
mijn moeder,
dat gij mij baarde,
een man van twist, een man van gekrakeel,
voor het hele land.

Ik heb geen lening genomen
zij hebben mij geen lening gegeven,
toch vervloeken mij allen.

Ik zeg:

HEER,
heb ik niet gediend
ten goede,
ben ik niet bij u ingetreden
in de tijd van het kwade,
in de tijd van de benauwenis
voor de vijand.

- Kan dan *ijzer verbrijzelen*,
ijzer uit het noorden met koper?
Uw macht en uw schatten
zal Ik ter plundering geven,
niet om een loon,
maar om al uw zonden,
in al uw grenzen.
Dienen laat Ik u uw vijanden,
in een land, dat gij niet kent,
want een vuur ontsteekt in mijn toorn (neus),
over u zal het ontbranden.

In het Boek Jeremia wordt het oordeel over de ontrouw van Jeruzalem in het achternalopen van vreemde goden breed uitgemeten. Zie bijv. Jer 16:19 - 17: 4, waar in het oordeel van de HEER ook gesproken wordt over ‘Ik zal u uw vijanden laten dienen in een land, dat gij niet kent ...’. Vanwege die ontrouw, die Jeremia als profeet ter sprake moet brengen (en niet vanwege het lenen van geld) is er voortdurend twist en gekrakeel rond Jeremia. Maar zijn inzet is ‘ten goede, hij is ingetreden in de tijd van het kwade’. En daarmee is hij ten einde raad (‘wee mij’). In die impasse wordt de HEER sprekend ingevoerd, waarbij gezinspeeld wordt op de verovering door Babel van Jeruzalem. Die traumatische gebeurtenis is voortdurend aan de orde in het Boek Jeremia. En die traumatische gebeurtenis wordt hier omschreven met de woorden ‘verbrijzelen met ijzer’. Het is het geweld, dat de volkeren uitoefenen. En in het Boek Jeremia wordt dit geweld van de verovering van Jeruzalem door Babel in dit geval geïnterpreteerd als het oordeel over de ontrouw.

Het geweld van de volkeren wordt dus omschreven met ‘verbrijzelen met ijzer’. In Psalm 2 is er echter sprake van ‘verbrijzelen met een ijzeren staf’. En de toevoeging van die ‘staf’ kan ons op het spoor brengen, wat hetgene is, dat een vicieuze cirkel kan voorkomen.

Die uitdrukking ‘met een ijzeren staf verbrijzelen’ roept in het Hebreeuws de associatie op met het ‘hoeden (weiden) met een (herders)staf’. Het gaat daarbij slechts om de verandering van enkele

klinkers¹. ‘Gij zult verbrijzelen’ wordt gevocaliseerd als ‘teroém’, hetgeen in de masoretische tekst staat, terwijl ‘gij zult weiden’ klinkt als ‘tirém’. Vanuit deze mogelijke vocalisatie heeft de Septuaginta deze tekst vertaald met ‘poimaneis en rabdooi sidèrai’ (‘gij zult hen weiden met een ijzeren staf’). Johannes gebruikt deze woorden uit de Septuaginta driemaal in het Boek Openbaring:

- 2: 26 - 27   Wie overwint en mijn werken bewaart tot het einde,
hem zal ik macht geven over de volkeren,
hij zal hen *hoeden met een ijzeren staf*,
als pottenbakkerswerk worden zij verbrijzeld,
gelijk ook Ik van mijn Vader ontvangen heb, ...
- en 12: 5   En zij baarde een zoon,
(over de vrouw   mannelijk,
en de draak)   die alle volkeren zal *hoeden met een ijzeren staf*.
En haar kind werd weggerukt tot God en zijn troon.
- en 19: 15   En uit zijn mond ging een scherp zwaard
(over een wit   opdat hij daarmee de volkeren zou slaan.
paard en de   En Hijzelf zal hen *hoeden met een ijzeren staf*,
ruiter als het   en Hijzelf treedt de persbak van de wijn
Woord Gods)   der gramschap van de toorn van de Almachtige (Jes 63:5).
En Hij heeft op zijn kleed en op zijn dij de naam geschreven:
Koning der koningen en Heer der Heren.

Steeds wordt door Johannes het ‘hoeden met een ijzeren staf’ verbonden met de volkeren. De vicieuze cirkel van het woeden van de volkeren kan doorbroken worden, als het geweld een aspect is van het ‘hoeden’ van de herder. Zoals de herder geweld moet gebruiken om de schapen tegenover de wilde dieren te beschermen, zo is hier sprake van het ‘verbrijzelen met een ijzeren staf’. Op verschillende plaatsen in Tenak kunnen we hetzelfde thema horen. In Micha 5:5 is er sprake van het ‘*hoeden (weiden)* met het zwaard van het land Assyrië ... en Hij zal bevrijden van Assyrië, wanneer die in ons land komt ...’ (vanwege ‘Deze zal vrede zijn’- vers 4!). En in Jesaja 11:4 horen we in die bekende tekst over ‘de Messias en het vrederijk’ (opschrift NBG vertaling): ‘Hij zal de aarde slaan met de *staf (roede)* van zijn mond, en met de adem van zijn lippen de boosdoener doden’. En tenslotte Spreuken 13:24: ‘Wie zijn *roede (staf)* spaart, haat zijn zoon, maar wie hem liefheeft, bereidt hem tuchtiging’ (zie verder voor het bijbelse thema ‘de koning als herder’ o.a.: Jeremia 23: 1 - 8; Ezechiël 34: 1 - 31; Zacharia 11: 4 - 17; Micha 7: 14 - 20; 1 Samuël 16: 1 - 13; Psalm 78: 70 - 72; Genesis 37: 2 - 36).

Wat met dit bijbelse thema bedoeld wordt kan nog duidelijker worden als we de volgende regel van het parallelismus membrorum onderzoeken: ‘als pottenbakkerswerk hen stukslaan’. Het thema van de ‘pottenbakker’ en het ‘pottenbakkerswerk’ komt ter sprake in Jeremia 18: 1- 20:18. Deze tekst bestaat uit de volgende drie delen:

- a. Jeremia 18: 1 - 23; hierin wordt de metafoor van de pottenbakker gebruikt om aan te geven wat ‘schepping’ als daad van God is: ‘Als leem in de hand van de pottenbakker, zo zijt gij in mijn hand, huis Israëls’ (Jer 18: 6). En zoals over het huis Israëls wordt gesproken, zo wordt over alle koninkrijken gesproken (Jer 18: 7). ‘Schepping’ is hiermee geen ‘zijns categorie’, zoals alle

---

¹ Pas aan het einde van het eerste millennium is door de Masoreten in de Hebreeuwse tekst een klinkersysteem ingevoerd. De teksten werden daarvoor in hun ‘klinkende werkelijkheid’ alleen met medeklinkers overgeleverd!

filosofen ons willen laten geloven, maar een daad van God! En deze verkondiging wordt Jeremia niet in dank afgenomen (Jeremia 18: 18 - 23).

b. Jeremia 19: 1 - 20: 6; hierin wordt niet over de schepping, maar over de schepselen gesproken als breekbaar ‘pottenbakkerswerk’ (Jer. 19: 11). Vanwege de ontrouw van Jeruzalem wordt die breekbaarheid naar voren gebracht in de woorden van de HEER tot Jeremia (19: 10 - 11):

Breek dan deze kruik

onder de ogen van de mannen, die met u gaan,

spreek tot hen:

Zo heeft de HEER der heerscharen gesproken:

Evenzo *breek* Ik

dit volk en deze stad,

zoals men *pottenbakkerswerk breekt*,

dat nooit weer heel gemaakt kan worden ...

Ook deze woorden worden Jeremia niet in dank afgenomen (Jer. 20: 1 - 6).

c. Jeremia 20: 7 - 18; hierin komt de ‘breekbaarheid’ van Jeremia zelf ter sprake. De tekst eindigt met de woorden van Jeremia:

Waarom toch ben ik uit de moederschoot uitgegaan,

om moeite en kommer te zien,

zodat in schande mijn dagen ten einde gaan?

En het is juist die ‘breekbaarheid’, die Jeremia ertoe brengt om in het midden van de tekst de HEER te prijzen (Jeremia 20: 13). Ook op een andere plaats in het Boek Jeremia wordt over de breekbaarheid van de profeet gesproken, Jeremia 23:9:

Tot de profeten

Mijn hart is in mijn binnenste *gebroken*,

al mijn beenderen sidderen,

als een dronken man ben ik geworden,

als een man, die de wijn overkwam,

om de HEER,

om zijn heilig Woord:

Ja, van echtbrekers is het land vol.

Samenvattend kunnen we over de in eerste instantie verbijsterende tekst ‘gij zult hen verbrijzelen met een ijzeren staf, als pottenbakkerswerk hen stukslaan’ het volgende zeggen. Deze tekst komt uit de mond van de koning, die op initiatief van de HEER op Sion gewijd is vanwege de koningen der aarde, de machthebbers, die hun grenzen niet kennen. Hij verwoordt dit zelf uitdrukkelijk als het woord dat de Heer tot hem gezegd heeft. Daarbij omschrijft hij zichzelf als ‘zoon van God’, waarbij dit niet mythisch geduid wordt vanwege een concreet ‘heden’ (‘deze dag’), waarop het zoonschap aanvangt. Met dit ‘heden’ wordt als het ware een einde gemaakt aan elke ‘mythe’, zoals Tenak over de hele linie een ‘anti-heidens getuigenis’ (Miskotte) is. Nadat op deze wijze een heel bepaalde geschiedenis is geinaugureerd, wordt in het volgende moment verteld, dat deze geschiedenis zich niet beperkt tot een ritueel begrensde stukje ‘uitverkoren’ land, maar dat hiermee de volkeren tot aan de einden der aarde in het geding zijn.

Deze inzet wil een einde maken aan de mythen en rituelen van de koningen der aarde, waarmee zij hun wereldorde sanctioneren en hun eigen positie daarin ‘heilig’ verklaren. Willen dit geen loze woorden zijn, moet er wel ‘actie’ volgen. Maar de wijze, waarop die ‘actie’ onder woorden gebracht wordt, maakt op een andere wijze een einde aan de mythen en rituelen dan de volkeren zelf in hun mythen en rituelen plegen te doen. Allereerst gaat het bij de uitdrukking ‘verbrijzelen met een ijzeren staf’ niet om de macht, die de volkeren in hun mythische eigenwaan uitoefenen, zoals met de uitdrukking ‘ijzer verbrijzelt’ de machtsuitoefening van Babel wordt aangeduid. De toevoeging ‘met een ijzeren *staf*’ geeft aan, dat in de machtsuitoefening de koning herder blijft.

Zoals een herder vanwege de schapen zich te weer moet stellen tegen wilde dieren (Jer 34: 8), die hun grenzen niet kennen, zo wordt hier macht uitgeoefend om een einde te maken aan de mythische eigenwaan van de koningen der aarde. Daarnaast mag ook dit ‘koningschap als herderschap’ niet opnieuw zelfgenoegzaam worden en daarom wordt er aan toegevoegd: ‘als pottenbakkerswerk stukslaan’. Met dit ‘pottenbakkerswerk’ wordt de breekbaarheid van alle schepselen aangeduid, waarbij ‘de koning als herder’ met de breekbaarheid van de volkeren ook zijn eigen breekbaarheid herkent.

Enkele andere stemmen over ‘gij zult hen verbrijzelen met en ijzerenstaf, als pottenbakkerswerk hen stukslaan.’

De Midrasch Tehillim²

V. 9. *Du zerschellst sie mit eisernen Stabe, wie Töpfergeschirr zerschlägst du sie.*

Einem der Grossen von Sepphoris³ war sein Sohn gestorben. Manche sagen: Einem Sektirer. Da ging R. Jose zu ihm, um sich ihm zu zeigen. Er lachte aber, als er ihn sah. Da fragte ihn der Sektirer: Warum lachst du? R. Jose antwortete: Wir vertrauen auf den Herrn des Himmels, dass du ihn (den Sohn) in der künftigen Welt wiedersehen wirst.

Darauf versetzte der Sektirer: Habe ich nicht genug an diesem Kummer, und du kommst noch, um mich zu ärgern? Giebt es etwa Scherben, die wieder zusammengekittet werden können? Nein, sagte R. Jose. So könnt auch ihr, fuhr der Sektirer fort, nicht wieder zusammengefügt werden. Heisst es nicht also: "Wie Töpfergeschirr zerschlägst du sie?"

R. Jose sprach: Wie Töpfergeschirr, solange es nicht gebrannt ist, hat es keinen festen Bestand, und wenn es zerbricht, kann es nicht wieder hergestellt werden, sodass man es zerstoßen und ein anderes Gefäß daraus machen kann; ist es aber gebrannt, so hat es festen Bestand, und wenn es zerbricht, so kann es wiederhergestellt werden; dagegen gläsernes Geräth, solange es nicht gebrannt ist, hat festen Bestand, und wenn es zerbricht kann es nicht wieder geheilt werden, ist es aber gebrannt, so hat es keinen sichern Bestand, und wenn es zerbricht, kann es wieder geheilt werden. Der Sektirer sprach: Weil es durch Hauchen gemacht wird, so giebt es dafür Heilung. R. Jose versetzte: Möchte dein Ohr hören, was dein Mund spricht! wenn es schon für gläsernes Geräth, weil es durch Hauchen von Fleisch und Blut gemacht wird, falls es zerbricht, eine Heilung giebt, um wieviel mehr es für den Menschen, der durch's Hauchen des Heiligen, geb. sei er! gemacht wurde, wie es heisst: "Und er hauchte ihm eine lebendige Seele in seine Nase" (Gen. 2, 7), eine solche geben!

R. Jizchak hat gesagt: כלי חרס, irdenes Geräth heisst es hier nicht, sondern כלי יוצר, Töpfergeräth. Solange es nicht in der Hitze war, kann es wieder hergestellt werden.

Parafraserend kunnen we over deze tekst zeggen, dat zij uit haar verband wordt gehaald en op een geestige wijze geplaatst wordt in een gesprek van Rabbi Jose met een ongelovige, wiens zoon gestorven is. Als R. Jose lachend binnen komt omdat hij erop vertrouwt dat we in de toekomstige wereld (haolam haba - de hemel (chr)) elkaar zullen terugzien, gebruikt de ontstelde ongelovige bijbelse gegevens door te vragen of scherven weer gelijmd kunnen worden, waarbij hij Psalm 2: 9 citeert.

R. Jose antwoordt met een uitgebreide uiteenzetting over aardewerk, dat als het niet in een oven gestaan heeft, niet vast is en bij een breuk niet in de oorspronkelijke staat teruggebracht kan worden. Bij aardewerk, dat in een oven gehard is, is dat wel het geval. Bij glas is precies het

---

² *Midrasch Tehillim oder haggadische Erklärung der Psalmen*, nach der Textausgabe von Salomon Buber zum ersten male ins Deutsche übersetzt und mit Noten und Quellenangaben versehen von AUG. WÜNSCHE, 1892, p.27.

³ Sepphoris: Stad in het Noorden van Israël, in Galilea. Het kreeg een belangrijke functie na de verwoesting van de tempel in 70 n. Chr. Het bestaat nog steeds: in 1970 waren er 265 inwoners.

omgekeerde het geval. De ongelovige reageert hierop met de opmerking, dat glas bij verhitting door het blazen weer hersteld kan worden.

Hierop kan R. Jose nu zijn boodschap aan de man brengen. Want als het voor glas geldt, dat het door blazen weer hersteld kan worden, hoeveel te meer geldt dit voor de mens, die door het inblazen van de geest (Gen 2:7) gemaakt is.

Typisch Joods is het dat R. Jizchak nog een aanvullende opmerking maakt over het verschil tussen ‘aarden vaten’ en ‘pottenbakkerswerk’.

Augustinus

reges eos in uirga ferrea,
in inflexibili iustitia.
et tamquam uas figuli conteres eos,
id est, conteres in eis terrenas cupiditates,

et ueteris hominis lutulenta negotia,
et quidquid de peccatore limo contractum
atque inolitum est.

‘gij zult hen regeren met een ijzeren staf’,
met onbuigzame gerechtigheid.
‘en als pottenbakkerswerk hen stukslaan’,
dat is, gij zult in hen de aardse begeerten
stukslaan,
en de smerige praktijken van de oude mens,
en wat uit het zondige klei bijeengebracht en
vergroeid is.

Net zoals in de Joodse traditie wordt door Augustinus de tekst uit haar verband gehaald. Het verschil is echter, dat Augustinus niet met behulp van een midrasch de tekst uitlegt, maar met behulp van allegorese de tekst duidt. Hij gebruikt daarbij een neoplatoons denkschema, waarbij de ‘aardse begeerten’ geduid worden als ‘de smerige praktijken van de oude mens’, die dan weer op hun beurt in verband gebracht worden met ‘het zondige klei’. Het materiële aardse is zondig en de geest is met het aardse bijeengebracht en samengegroeid, maar moet zich daaraan ontworstelen. Die filosofische tegenstelling van zonde - genade / aardse begeerte - hemelse geest kent de Joodse midrasch minder. De enorme invloed van Augustinus naar de Europese cultuur is bijvoorbeeld te merken in het detail, dat Thomas van Aquino bij de uitleg van Psalm 2: 9 de woorden ‘onbuigzame gerechtigheid’, ‘inflexibilis iustitia’ overneemt.

Thomas van Aquino

I (Historie) Deinde cum dicit, *Reges*, ponitur executio potestatis: et secundum historiam posset exponi, quia erat constitutus rex Iudaeorum, ideo et dominabatur gentibus aliquibus quas subiugauerat in figura universalis dominii Christi.

Sed quia aliter reguntur cives, nam cives reguntur regimine misericordiae, aliter hostes subiugati, scilicet regimine severae iustitiae; ideo dicit, *In virga ferrea*.

II (Spiritueel: Joden als afgodenaanbidders - heidenen) Sed melius est ut referatur ad dominium spirituale Christi: necesse est enim quod qui regit, habeat virgam: *Virga directionis virga regni tui (Ps 44:7)*. Ad hoc enim necessarii sunt reges, ut virgam habeant disciplinae qua puniant delinquentes.

Then, when he says, *You shall rule them*, he describes the execution of power: and this can be explained with respect to history, because a king of the Jews had been appointed, and therefore used to govern some gentiles, whom he had subjugated, in the figure of the universal dominion of Christ.

But because the citizens were ruled one way, and the enemy subjugated in another (citizens were ruled by the guidance of mercy, the enemy, by the guidance of harsh justice), thus he says, *With an iron rod*.

But it is better that this be referred spiritually to the dominion of Christ: for it is necessary that he who rules, have a rod: *The rod of guidance, the rod of your power*. For this reason, kings are necessary, so that they have the rod of discipline by which they punish transgressors.

Et quia Christus constitutus est rex a Deo ad populum regendum, ideo dicit, *Reges eos in virga ferrea* (Apoc 2:27). Et addit, *Ferrea*, ad designandum inflexibilem iustitiae disciplinam. Virga namque qua regebantur Iudaei, non fuit ferrea, quia frequenter excusserunt se adorando idola. Sed haec est virga ferrea qua regit gentes, quia non recedent amplius a dominio Christi, quando **plenitudo** gentium intraverit: Apoc. 12. *Mulier peperit masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea.*

III (Joden - heidenen als afgodenaanbidders) *Et tanquam vas figuli confringes eos*, exponitur per illud Hier. 18. *Descendi in domum figuli, et ecce ipse faciebat opus super rotam, et dissipatum est vas, quod ipse faciebat e luto manibus suis. Conversusque fecit illud vas alterum.* Et post, *Sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea.* Quando enim vas figuli est recens, frangitur de facili a mala forma, et restituitur in bonam.

Iudaei conversi erant, unde non erant confringendi: eandem enim est fides eorum et nostra. Gentiles autem erant idolatrae: et ideo erant confringendi, ut aliam formam acciperent, idest aliam fidem veram.

IV (goed - slecht) Vel aliter: *In virga ferrea*, bonos scilicet, *Et tanquam vas figuli*, malos qui finaliter conterendi sunt: Luc. 2. *Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum: Isa. 30, 13.14. Subito dum non speratur, veniet contritio eius, et comminuentur sicut conteritur lagena figuli contritione pervalida etc. ut sic, qui iustus est, iustificetur adhuc, et qui in sordibus est, sordescat adhuc, Apoc. ult.(22:11)*

And because Christ was appointed king by God to rule the people, he says, *You shall rule them with a iron rod.* He adds, *iron*, to designate the inflexible discipline of justice. For the rod by which the Jews were ruled, was not made from iron, because they frequently excused themselves by worshipping idols. But this is an iron rule which governs the gentiles, because they do not recede further from the dominion of Christ, when the **plenitude** of the people will have entered in - *Apocalypse 12: The woman brought forth a man child, who was to rule all nations with an iron rod.*

And shall break them in pieces like a potter's vessel, is explained by that text at *Jeremiah 18: I went down into the potter's house, and behold he was doing a work on the wheel. And the vessel was broken which he was making of clay with his hands: and turning he made another vessel.* And later, *As clay is in the hand of the potter, so are you in my hand.* For when the potter's vessel is new, it is shattered easily on account of a defective form, and is restored to a good one.

The Jews had been converted, and thus did not have to be broken into pieces: for their faith and ours in the same. However, the gentiles were idolators: and thus they had to be broken into pieces, so that they might accept another form, that is a different and true faith.

Or otherwise: *With an iron rod*, namely goods, *And shall break them into pieces like a potter's vessel*, evils which were finally destroyed - *Luke 2: Behold this child is set for the fall, and for the resurrection of many; Isaiah 30: Suddenly when it is not looked for, his destruction shall come, and it shall be broken small, as the potter's vessel is broken all to pieces with might breaking etc. so that as, he who is just, let him be justified still: and he that is filthy, let him be filthy still (Apocalypse 22).*

Ook Thomas haalt de tekst uit haar verband en plaatst haar in een ingenieus scholastisch-aristotelisch betoog, waarbij met behulp van tegenstellingen geredeneerd wordt. Eerst wordt de tekst 'historisch' geduid, waarbij hij een onderscheid aanbrengt tussen de eigen burgers, die met barmhartigheid, - én de onderworpen vijanden, die met harde hand geregeerd moeten worden. Maar als Thomas daarna de tekst spiritueel duidt draait hij de verhouding tussen 'eigen burgers' (= Joden) en 'heidenen' om. Dan gaat het om de heidenen, die met een ijzeren staf geregeerd worden, vanwege de heerschappij van Christus en vanwege die ijzeren staf beamen de heidenen dit ook (de 'inflexibilis iustitia'), terwijl dit voor de Joden niet geldt. Zij verontschuldigen zich als zij afgoden

aanbidden. In het derde moment vat hij de vorige twee momenten samen, doordat hij de heidenen als afgodenaanbidders naar voren brengt, die verbrijzeld moeten worden om het nieuwe en ware geloof te aanvaarden. De Joden waren al bekeerd en hoefden daarom niet verbrijzeld te worden. In het laatste moment blijkt het echter helemaal op de heidenen gericht te zijn. Want door de goede ijzeren staf worden alle kwade dingen verbrijzeld. En met behulp van citaten uit het Nieuwe Testament, die een citaat uit Jesaja omlijsten, wordt die goede ijzeren staf als Christus geduid! En zo ontstaat een onderscheid tussen 'goed en kwaad': de goeden zijn gerechtvaardigd door de ijzeren staf, de kwaden blijven 'vuil'.

Luther

Du sollst sie mit einem eisernen Zepter zerschlagen, wie Töpfe sollst du sie zerschmeißen. Hier muß man wiederum die Träume des Fleisches weg tun, daß nicht jemand sich einbilde, das Reich Christi könne mit Eisen und Waffen bereitet oder erhalten werden, wo doch geschrieben steht (Ps 147:10): er hat keinen Wohlgefallen an Wagen und Rossen noch an eines Mannes Schenkeln, und ebenso 2 Kor 10:4: unsre Waffen sind nicht fleischlich. Auch die Türken, die wir heute nur mit dem Schwert aufsuchen, sollte man damit überwinden, daß man die Zahl der Christen unter ihnen mehrt. Oder warum verfolgen wir dann nicht auch die Bösen in unsren eigenen Reihen mit den Schwert, vor allem die großen Hausen unter die Völkern. Aber das sei ferne! *Das reich Christi besteht in Gerechtigkeit Warhheit und Frieden; mit diesen dreien ward es gewonnen, mit diesen muß mans auch schützen.* Darum hat er auch weiter oben, wo er gesagt hatte, er sei zum König eingesetzt, kein ander Amt empfohlen als nur das Amt des Wortes, indem er sprach: ich will das Gebot Gottes verkündigen, nicht: ich will Rosse besteigen, Städte verwüsten, Schätze der Erde sammeln, sondern allein das verkündigen, was Gott geboten hat, nämlich Christus Gott und Mensch, was Paulus Rom. 1 das Evangelium nennt, indem er spricht (Rom 1: 1 - 3), er sei ausgesondert, zu predigen das Evangelium Gottes, welches er zuvor verheißen hat durch seine Propheten in der heiligen Schrift, von seinem Sohn.

Dieser Vers ist nu auch wieder ganz allegorisch zu vertsehen. Es ist aber eine Allegorie, die in der Sache selber liegt und im Leben geschieht. Denn weil das Wort Christi ein Wort des Heils und des Friedens, ein Wort des Lebens und der Gnade ist, aber nicht im Fleisch, sondern in Geist wirkt, so muß es notwendig Heil Frieden Leben und Gnade Fleisches drücken und austreiben. Wenn es dies aber tut, dann erscheint es dem Fleisch noch härter und unmilder als selbst das Schwert. Denn sooft der fleischliche Mensch von Gottes Wort heilsam angerührt wird, geht es immer so zu: das was man fühlt, und, das was geschieht, sind zweierlei Ding. Da geht es nach dem Wort (1 Sam 2:6): der Herr tötet und macht lebendig, er führt in die Hölle und wieder heraus, er erniedrigt und erhöht. Dies allegorische Wirken Gottes beschreibt Jesajas schön, indem er spricht (Jes 21:28): um sein eigenes Werk zu tun, tut er ein fremdes Werk, als wollt er sagen: Gott ist ein Gott des Lebens und des Heils, und dies sind seine eigentlichen Werken. Aber dennoch, um diese Werke auszurichten, tötet und verdirbt er, welches ihm fremde Werke sind; aber er gelangt durch sie zu seinem eigentlichen Werk. Denn er tötet unsern Willen nur, um in uns einen Willen aufzurichten. Er tötet das Fleisch und seine Begierden, um den Geist und seine Begierden zum Leben zu wecken

...

Das Zepter ist das allerheiligste Evangelium Christi, denn dies ist das Zepter seines Reichs, wie Ps 45:7 geschrieben steht: das Zepter deines Reiches ist ein gerades Zepter, oder Ps 110:2: der Herr wird das Zepter deines Reiches senden aus Zion, oder (Jes 11:4): er wird mit dem Stab seines Mundes die Erde schlagen und mit dem Odem seiner lippen den Gottlosen töten. Was ist aber das Zepter des Mundes Christi anders als das Wort Gottes, mit dem Gott die Erde d.h. die, nach Irdischem trachten, schlägt? Und was ist der Geist seiner Lippen anders als dasselbe Wort des Geistes, mit dem er den Gottlosen tötet, damit er der Gottseligkeit lebe und der Gottlosigkeit tot sei? Das ist das Zepter, gegen dessen Spitze in der Hand Josephs sich Jacob verneigte (Hebr 11:21) und dessen Spitze die selige Esther anrührte (Est 5:2) ...

Eisern aber heißt es wie gesagt um des Fleisches willen, denn dem Fleisch ist das Gesetz Christi sehr hart, wiewohl es dem eist sehr genüg ist. *Denn all unsern Wünschen legt es Kreuz und Tod*

auf, nämlich Armut, Demut und Geduld. Das sind die drei Kreuzärme: die Armut zerstört die Begierde der Augen und die Habsucht, die Demut zerstört den Hochmut und den Ehrgeiz, die Geduld zerstört die Begierde des Fleisches und die Lust. Darum nennt es Jesaias ein hartes und starkes Schwert (Jes 27:1): der Herr wird die Schlange Leviathan heimsuchen mit seinem harten und großen und starken Schwert.

Zum zweiten heißt es eisern, weil es ein Zepter unwandelbarer und unüberwindlicher Geradheit oder, wie Augustin an dieser Stelle meint, unwandelbarer Gerechtigkeit ist. Denn wieviele auch versucht haben, das Wort Gottes nach ihrem Sinn zu drehen und zu krümmen, es ist doch immer unüberwunden grade geblieben und hat die als Lügner überführt, die es verdreht haben. Denn es ist kein Rohrstab wie der Stab Ägypten, von dem (2 Kon 18:21 u. Jes 36:6) geschrieben steht: so sich jemand darauf lehnt, wird er ihm in die Hand gehen und sie durchbohren. Menschenlehre ist freilich solch Rohr, das von jedem Wind der Meinungen hin und hergetrieben wird. Aber diese Stimme des Predigers in der Wüste ist nicht mit weichen Kleidern angetan, ist auch kein hohles und im Winde schwankendes Rohr, sondern ist massiv, fest und eisern. Wenn aber etliche die Schrift zur wächsernen Nase machen und ein biegsames Rohr heißen, dann sind daran die Schuld, die das heilige Wort Gottes zugunsten ihrer närrischen und unbeständigen Meinungen und Auslegungen mißbrauchen und dadurch soweit bringen, daß Gottes Wort, das für alle paßt, keinem mehr paßt.

Zum dritten, gleich wie Eisen alles zermalmt und zerschlägt, wie es Dan 2:40 heißt, *so zermalmt auch das Wort Christi alles Große d.h. es demütigt die Stolzen, biegt alles Starre d.h. beugt die Hoherhabenen, glättet alles Rauhe d.h. beschwichtigt die Zornigen, macht das Kurze lang d.h. tröstet die Ängstlichen, das Lange kurz d.h. erschreckt die Anmaßenden, schlägt das Harte breit d.h. macht die Geizigen freigebig, das Breite macht es kleiner d.h. die Verschwenderischen macht es sparsam, das Stumpe macht es scharf d.h. die Ungelehrten gebildet, das Spitzige stumpf d.h. die Weisen zu Narren, beseitigt den Rost d.h. die Faulheit und den Überdruß. Summa, es zerstört jede schlechte Gestalt und wandelt sie in eine Gott wohlgefällige Gestalt*, wie der Apostel spricht (2 Tim 3:16v): alle Schrift, von Gott eingegeben, ist nütze zur lehre, zur Strafe, zur Besserung, zur Züchtigung in der Gerechtigkeit, daß ein Mensch Gottes sei vollkommen, zu allem guen Werk geschickt ...

In een strijdbaar, maar ook geestig betoog komt Luther in drie stappen tot een conclusie, waaraan hij dan ook drie duidingen van het 'ijzer' verbindt. In eerste instantie gaat Luther uit van de tegenstelling 'geest - vlees'. Dit vers is niet 'vleselijk' bedoeld, maar 'geestelijk'. De blik is daarbij nog ruim: Het gaat niet om paarden en ruiters, zoals bij de aardse koningen, maar om gerechtigheid, waarheid en vrede. Daaruit bestaat het rijk van Christus, daarmee wordt het opgericht, daarmee moet het ook beschermd worden. In het tweede moment benadrukt Luther de allegorese, waarbij de horizon ingeperkt wordt tot de belevingswereld van de mens. Want wanneer de vleselijk mens door het Woord Gods aangeraakt wordt, geschieden er twee dingen: wat men voelt en wat er gebeurt. Men voelt het negatieve: 'de Heer doodt, voert in de hel, vernedert', maar er gebeurt het positieve: 'de Heer maakt levend, voert uit de hel, verhoogt'. De Heer doodt onze wil om zijn wil in ons op te richten. Met behulp van deze twee elementen van onze belevingswereld wordt dan tenslotte in het derde moment de scepter geduid als het allerheiligste Evangelie van Christus. In die éne scepter gebeuren die twee dingen in het éne Woord van de Geest, waarmee Hij de goddeloze doodt, opdat hij voor de godzaligheid zal leven en voor de goddeloosheid dood zal zijn ('rechtvaardiging van de goddeloze'). En vanuit dit centrale gegeven van Luther, waarmee hij de stoot tot de reformatie heeft gegeven, wordt dan tenslotte tot driemaal toe uitgelegd wat 'ijzeren' betekent.

Als eerste is het 'ijzeren' bestemd voor het vlees, want voor het vlees is de wet van Christus zeer hard, hoewel het voor de geest zeer zoet is. Zo komt Luther tot de voorstelling van de drie 'kruisarmen': de armoede vernietigt de begeerte van de ogen en de hebzucht; de deemoed vernietigt de hoogmoed en de eerezucht; het geduld vernietigt de begeerte van het vlees en de lust. Bij het tweede punt citeert Luther Augustinus: het 'ijzeren' staat voor de 'inflexibilis iustitia', de

onbuigbare gerechtigheid. Dit omdat velen het Woord Gods willen verdraaien. Maar het Woord Gods wordt niet door elke 'wind van meningen' heen en weer gedreven, als een rietstengel, zoals Egypte. In dit tweede punt wordt vanuit het 'innerlijke' van het eerste punt (armoede, deemoed en geduld) de openbare mening naar voren gebracht. Tenslotte wordt dan in het derde punt de omkering naar voren gebracht, die het woord van Christus teweegbrengt bij 'al het grote', 'al het verdraaide', 'al het starre', 'al het ruwe' etc. Luther sluit het samenvattend af met de woorden: 'Summa, het vernietigt elke slechte gestalte en verandert het in een God-welgevallige gestalte.'

Calvijn

(I Allen - velen / vrijwillig - gedwongen / zwaard - geest) Hoc discerte expressum est, ut sciremus potentia instructum esse Christum, qua invitis quoque et reluctandibus imperet. Subindicat enim David non omnes sponte iugum subituros, sed multos fore prae fractos ac rebelles, quos tamen violenter domitos in ordinem coget. Regni quidem, de quo loquitur, species et decor in eo magis refulget, quod voluntarius populus ad diem occurrit ut se morigerum praebeat: sed quia maior pars indocili ferocia sese contra attollit, necesse fuit hoc quoque adiungi, talibus obstaculis superiorem fore hunc Regem.

Atque huius quidem bellicae virtutis speciem exhibere coepit Deus in persona Davidis, a quo scimus hostes quamplurimos armis fuisse victos ac prostratos: sed in Christo **plenior** constat veritas, qui non gladio vel hasta, sed Spiritu oris sui impios ad interitum usque percutit.

II (Zacht - hard / schapen - wilde beesten / wapenen - de geest van de mond van Christus) Mirum tamen videri posset, quum Prophetæ alibi Christi mansuetudinem, clementiam, et facilitatem celebrent, hic rigidum et austum, plenumque terroris describi.

Sed quia severa haec ac formidabilis dominatio non nisi ad incutiendum hostibus metum posita est, humanitati, quia suos Christus blande et suaviter fovet, minime contraria est. Nam ut se placidis ovibus amabilem Pastorem exhibet, ita feras bestias necesse est ab eo durius tractari, ut earum truculentiam vel corrigat, vel compescat.

This is expressly stated to teach us that Christ is furnished with power by which to reign even over those who are averse to his authority, and refuse to obey him. The language of David implies that all will not voluntarily receive his yoke, but that many will be stiff-necked and rebellious, whom notwithstanding he shall subdue by force, and compel to submit to him.

It is true, the beauty and glory of the kingdom of which David speaks are more illustriously displayed when a willing people run to Christ in the day of his power, to show themselves his obedient subjects; but as the greater part of men rise up against him with a violence which spurns all restraint, it was necessary to add the truth, that this king would prove himself superior to all such opposition. Of this unconquerable power in war God exhibited a specimen, primarily in the person of David, who, as we know, vanquished and overthrew many enemies by force of arms. But the prediction is **more fully** verified in Christ, who, neither by sword nor spear, but by the breath of his mouth, smites the ungodly even to their utter destruction.

It may, however, seem wonderful that, while the prophets in other parts of Scripture celebrate the meekness, the mercy, and the gentleness of our Lord, he is here described as so rigorous, austere, and full of terror.

But this severe and dreadful sovereignty is set before us for no other purpose than to strike alarm into his enemies; and it is not at all inconsistent with the kindness with which Christ tenderly and sweetly cherishes his own people. He who shows himself a loving shepherd to his gentle sheep, must treat the wild beasts with a degree of severity either to convert them from their cruelty, or effectually to restrain it.

Itaque Psalmo 110, 5., postquam laudata est piorum obedientia, simul potentia armatur Christus, qua Reges et exercitus sibi adversos in die irae suae perdat.

Et certe utrumque illi apte tribuitur: quia a Patre missus est ut pauperes ac miseros salutis nuntio exhilaret, captivos solvat, aegrotos sanet, tristes et afflictos ex mortis tenebris educat in lucem vitae, Ies. 61, 1. Rursum quia multi sua ingratitude eius in se vindictam provocant, ad subigendam eorum duritiam quodammodo novam personam induit.

Sed quaeritur quodnam sit ferreum istud sceptrum quod Christo in manum dedit Pater ad frangendos hostes. Respondeo pro armis omnibus Spiritum oris sui ei sufficere, sicuti nuper ex Iesaja citavi.

Ergo ut digitum non moveat Christus, loquendo satis valide fulminat contra hostes suos, et sola virga labiorum eos in nihilum redigit. Quantumvis enim fremant, calcitent, ac furioso impetu resistant: coguntur, tandem iudicem suum sentire, cui regium honorem negant. Denique variis modis conteruntur, donec fiant scabellum pedum eius.

III (Dienaren / gelovigen / leerlingen)
Quomodo Evangelii doctrina sceptrum sit ferreum, colligere licet ex Paulo, II Corinthior. capite quarto, ubi docet eius ministros praeditos esse armis spiritualibus ut deiiciant omnem altitudinem quae se extollit adversus Christum, etc.
Fateor quidem etiam ipsos fideles mactari Deo in sacrificium, ut eos sua gratia vivificet: quia humiliari nos prius oportet, quam Christus nobis manum porrigat.

Accordingly in Psalm 110:5, after a commendation is pronounced upon the obedience of the godly Christ is immediately armed with power to destroy, in the day of his wrath, kings and their armies who are hostile to him. And certainly both these characters are with propriety ascribed to him: for he was sent by the Father to cheer the poor and the wretched with the tidings of salvation, to set the prisoners free, to heal the sick, to bring the sorrowful and afflicted out of the darkness of death into the light of life, (Isaiah 61:1) and as, on the other hand, many by their ingratitude, provoke his wrath against them, he assumes, as it were, a new character, to beat down their obduracy.

It may be asked, what is that iron scepter which the Father hath put into the hand of Christ, wherewith to break in pieces his enemies? I answer, The breath of his mouth supplies to him the place of all other weapons, as I have just now shown from Isaiah.

Although, therefore, Christ move not a finger, yet by his speaking he thunders awfully enough against his enemies, and destroys them by the rod of his mouth alone. They may fret and kick, and with the rage of a madman resist him never so much, but they shall at length be compelled to feel that he whom they refuse to honor as their king is their judge. In short, they are broken in pieces by various methods, till they become his footstool.

In what respect the doctrine of the gospel is an iron rod, may be gathered from Paul's Epistle to the Corinthians, (2 Corinthians 10:4) where he teaches that the ministers of Christ are furnished with spiritual weapons to cast down every high thing which exalteth itself against Christ, etc.

I allow that even the faithful themselves may be offered in sacrifice to God, that he may quicken them by his grace, for it is meet we should be humbled in the dust, before Christ stretch forth his hand to save us.

Sed quia Christus discipulos suos ad poenitentiam ita erudit, ut illis nequaquam terribilis appareat: quin potius ostenso pastoris pedo, tristitiam eorum mox in gaudium vertat: adeo non utitur sceptro ferreo ad ipsos frangendos ut salutari manus suae umbra magis eos protegat, virtutemque fulciat.

But Christ trains his disciples to repentance in such a way as not to appear terrible to them; on the contrary, by showing them his shepherd's rod, he quickly turns their sorrow into joy; and so far is he from using his iron rod to break them in pieces, that he rather protects them under the healing shadow of his hand, and upholds them by his power.

IV (Ongelovigen / niet allen / alle 'goddelozen') Quare nonnisi in rebelles et incredulos competit fractura ista, qui non poenitentia subacti, sed desperatione oppressi Christo succumbunt. Caeterum, quanquam non omnes voce compellat, quia tamen verbo suo denuntiat quaecunque in eos exercet iudicia, vere dicitur impium Spiritu oris sui interficere, II. Thess. 2, 8. Pulchra autem similitudine stultam eorum superbiam traducit.

When David speaks, therefore, of breaking and bruising, this applies only to the rebellious and unbelieving who submit to Christ, not because they have been subdued by repentance, but because they are overwhelmed with despair. Christ does not, indeed, literally speak to all men; but as he denounces in his word whatever judgments he executes upon them, he may be truly said to slay the ungodly man with the breath of his mouth, (2 Thessalonians 2:8.) The Psalmist exposes to shame their foolish pride by a beautiful similitude; teaching us, that although their obstinacy is harder than the stones, they are yet more fragile than *earthen vessels*. Since, however, we do not see the enemies of the Redeemer immediately broken in pieces, but, on the contrary, the Church herself appears rather to be like the frail earthen vessel under their iron hammered, the godly need to be admonished to regard the judgments which Christ daily executes as presages of the terrible ruin which remains for all the ungodly, and to wait patiently for the last day, when he will utterly consume them by the flaming fire in which he will come. In the meantime, let us rest satisfied that he 'rules in the midst of his enemy'.

Quamvis enim dura sit et plus quam lapidea eorum obstinatio, vasis tamen fictilibus magis fragiles esse docet: quia tamen non statim conteri videmus quicumque Christo resistunt, imo sub ferreis eorum malleis Ecclesia infirma testae similis est, pios omnes admonitos esse convenit, ut quotidiana Christi iudicia tanquam horribilis ruinae, quae manet omnes impios, praeludia reputando, diem ultimum patienter expectent, quo ipsos adventus sui flamma prorsus assumet. Interim sufficiat enim in medio hostium suorum dominari (Ps 110:2).

Van de klassieke stemmen, die wij tot nu toe gehoord hebben, wil Calvijn bij zijn verklaring van de tekst, waarop hij zeer uitgebreid ingaat, zo dicht mogelijk bij de geest van de tekst blijven. Hoe hij dit doet zullen we stap voor stap proberen na te gaan, waarbij wij zullen merken, dat Calvijn wel zoveel mogelijk de gegeven tekst serieus neemt, maar tegelijk van een bepaalde uitleg wil uitgaan. Dit in de geest van zijn 'Institutio Religionis Christianae', waar hij in het eerste Boek nog niet over 'God in Christus' spreekt, maar over de 'algemene Schepper-God'. De kennis van God is door de zondeval echter vaag geworden. Door de komst van Christus kunnen wij dan toch weer in de Bijbel lezen, wat God's bedoeling met deze wereld is (de Schrift als bril!).

In eerste instantie merkt Calvijn op, dat allen op de ganse aarde in psalm 2 aangesproken worden, hoewel dat in de psalm misschien meer geschiedt doordat de koningen der aarde hen allen vertegenwoordigen. Met de weerstand van velen onder hen allen tegen die éne Gezalfde koning opent Calvijn zijn uitleg. Vervolgens spreekt hij terecht over *de dag*, waarop deze Koning wereldwijd die weerstand zal overwinnen. Maar daarna spreekt hij in de geest van de neoplatoonse uitleg van Augustinus over de wijze, waarop koning David met wapenen vele vijanden overwon,

terwijl in Christus dit voller (plenior) waarheid is geworden. Immers Christus heeft niet door wapenen, maar door de Geest van zijn mond de ‘godelozen’ (impīi, רשעים, boosdoeners) terneergeslagen.

In tweede instantie maakt Calvijn de opmerking, dat het wonderlijk lijkt, dat op andere plaatsen de profeten de liefelijkheid en zachtheid van Christus vereren, terwijl hier zulke harde uitspraken gedaan worden. Terecht maakt Calvijn daarna het onderscheid tussen de schapen en de wilde beesten, die op een andere manier aangepakt moeten worden. Als een ander voorbeeld van die twee aspecten noemt hij ook Psalm 110: 5, waarna die twee aspecten verder uitgelegd worden door het bekende citaat van Jesaja 61 over het heilswerk van Christus, waartoe Hij gezonden wordt en tegelijk daarna de keerzijde genoemd wordt van hen, die door hun ondankbaarheid vergelding oproepen. Beide aspecten worden daarna samengebracht in dat éne wapen van de geest van zijn mond, waarbij dit tweede deel van de uiteenzetting van Calvijn enigszins gaat lijken op de strekking van de tekst van Thomas, waarin ook deze ‘ijzeren staf’ gebruikt werd om mensen tot geloof te brengen. Zoals het eerste deel na het bijbelse begin eindigde met het neoplatoonse karakter van Augustinus (aardse wapenen tegenover de geest van de mond van Christus), zo eindigt het tweede deel na het bijbelse begin met het scholastisch-aristotelische karakter van die twee tegenovergestelde aspecten, die samengebracht worden in die éne ‘roede van zijn lippen’ (‘sola virga labiorum’), die de vijanden tot niets terugbrengt om hen aan zich te onderwerpen. Beide momenten worden in de volgende twee nader uitgewerkt, waarbij we een gestalte zullen ontwaren, die typerend genoemd mag worden voor de ‘calvinistische traditie’. We zullen zien hoe daarbij de tegenstelling én de verbinding tussen gelovigen en ongelovigen centraal staat.

In derde instantie worden daartoe die twee tegenovergestelde aspecten nader uitgewerkt vanuit de tekst van 2 Cor 10:4, waar Paulus leert, dat de dienaren van Christus voorzien zijn van geestelijke wapenen, opdat zij elke opkomende weerstand tegen Christus zullen slechten. Dan volgt er echter de tweedeling, nu toegepast op de gelovigen zelf, die (als slachtoffer) vernederd behoren te worden, voordat Christus zijn hand naar hen uitstrekt om hen in zijn genade tot leven te roepen. Christus heeft daartoe een tweetal staven: een ijzeren staf (om te vernederen) en een herdersstaf. En daarbij oefent Christus zijn leerlingen als het ware tot boete, zodat Hij niet voor hen angstaanjagend zal verschijnen. Want Hij is erop gericht verdriet tot vreugde te wenden!

In spiegeling hiermee komen tenslotte de opstandigen en ongelovigen in het vierde en laatste deel ter sprake. Als eerste wordt gezegd dat de verbijzeling (fractura) alleen bestemd is voor de opstandigen en ongelovigen, die niet door boete (zoals de gelovigen), maar door wanhoop bedrukt, aan Christus bezwijken. Calvijn legt dit in twee momenten uit, waarbij hij eerste benadrukt, dat temidden van alle oordelen de ongelovige (impius) door de geest van zijn mond omkomt (2 Thess 2:8). Opvallend is dat Calvijn een schone gelijkenis ziet met de tekst van Paulus: Met alle gelijkenis is echter het verschil, dat Paulus zich in de tekst van 2 Thess 2:8 richt tot de gemeente in Thessaloniki, terwijl hier de Psalmddichter in zijn dichterlijke verbeelding de regering van de HEER en zijn Gezalfde temidden van het woeden der volkeren en het murmelen der naties schildert. En dit verschil wordt door Calvijn tenslotte ook benadrukt. Daartoe schetst hij eerst de hardnekkigheid van diegene, die Christus weerstaan, waarvan de breekbaarheid (als van aarden vaten) niet onmiddellijk openbaar wordt. Integendeel, de kerk lijkt eerder zwak te zijn onder hun ijzeren hamers. En daarom past het dat alle vromen (omnes pii) gewaarschuwd zijn om de laatste dag geduldig te verwachten, terwijl dagelijks de oordelen, die voor alle goddelozen (omnes impīi) blijven, als een voorspel te denken geven.

Calvijn eindigt met Psalm 110:2 (de HEER strekt van Sion een machtige scepter (=staf) uit: heers temidden van uw vijanden) om te benadrukken hoe de tegenstelling van alle vromen (omnes pii) tegenover alle goddelozen (omnes impīi) gericht is op de laatste dag.

N.B.

Calvijn leeft in de 16de eeuw op een breukvlak in de tijd. Zoals van Augustinus gezegd is, dat hij de laatste antieke en de eerste Europese mens is geweest, zo zou van Calvijn gezegd kunnen worden,

dat hij de laatste Middeleeuwse en de eerste moderne mens is geweest. De middeleeuwse mens was meer gewend in collectiviteiten te denken (zie Thomas). De meer individualistisch ingestelde moderne mens verschijnt in de 17de eeuw in de klassieke woorden van Descartes, die temidden van alle twijfel één zekerheid overhoudt: ‘cogito ergo sum’. Het moderne ‘zelfbewustzijn’ is geboren, nadat in de ‘Middeleeuwen’ een meer collectief bewustzijn op de voorgrond had gestaan.

De tegenstelling van Calvijn: ‘alle vromen’ (omnes pii) tegenover ‘alle goddelozen’ (omnes impii) heeft in de moderne tijd in navolging van Descartes temidden van alle twijfel een ‘gelovig bewustzijn’ teweeggebracht (‘credo ergo sum’)⁴. Het is maar zeer de vraag of Calvijn dit met zijn uitleg (en daarin weerspiegelt zich heel zijn theologie) bedoeld heeft.

In ieder geval kan gezegd worden, dat een persoonlijke toepassing van de uitleg van Calvijn (‘behoor ik nu tot alle gelovigen / vromen of alle ongelovigen / goddelozen?’) tot steriele krampachtigheid kan leiden. Dan staat niet meer de vraag naar de inhoud van het geloof centraal (‘in welke God temidden van alle goden (Ps 82) geloof ik?’), maar de krampachtige vraag ‘geloof ik wel genoeg?’.

Hans Joachim Kraus (*1918; BKAT 1961/1978, p. 154)

In Ps 2: 9 wird dem ‘Sohne’ mit dem übereignete Erbe auch die richterliche Verfügungsgewalt über die Völker zugesprochen. Das Bild vom Zerschlagen des Töpfergeschirrs hat eine weitreichende Bedeutung. Im ägyptischen Ritual der Krönungs- und Jubiläumsfeste bekundete der König seine weltweite Macht durch symbolisches Zerschlagen von Tongefäßen, die die Namen fremder Völkerschaften trugen (vgl ägyptische Ächtungstexte) oder durch symbolisches Abschießen von vier Pfeilen in die vier Himmelsrichtungen (HKees, Der Gottesglauben im alten Ägypten, 1941, 103). Im vergleichenden Sinne wird dann in mesopotamischen Texten häufig davon gesprochen, daß ein Regent Völker ‘wie Töpfergeschirr’ zerschlägt; so wird von Sargon gesagt, daß er ‘die Länder alle wie Töpfergeschirr zerbrach und den vier Weltgegenden Zügel anlegte’. Die Vorstellung tendiert also auf jeden Fall auf ‘universale, richterliche Vollmacht’.

Onze uitleg heeft hopelijk duidelijk gemaakt, dat de psalmdichter van psalm 2 juist aan dit ‘ritueel-magische’ een einde wil maken met de concrete *dag (heden)*, waarop hij deze geschiedenis laat aanvangen, die niet ritueel bestemd is voor een aparte plaats, maar geldt tot aan de uitersten der aarde.

In zijn ‘Het verhaal gaat’ neemt Nico ter Linde deze opvatting van Hans Joachim Kraus over en legt hij de verzen 7-9 als volgt uit:

Deze koning zal zijn macht niet strijdend verwerven, de macht wordt hem gegeven. ‘Mijn zoon ben jij. In jou wil ik de volken laten zien wat mij voor ogen stond toen ik hemel en aarde schiep.’ De Eeuwige wil dat zijn gezalfde alle volkeren tot aan de einden der aarde voor Hem zal winnen, zoals een koning, die naar een oud ritueel, bij zijn troonsbestijging de namen van de te overwinnen volken op aarden kruiken schrijft en die kruiken vervolgens aan gruzelementen slaat. Zo voert hij op ritueel-magische wijze heerschappij over hen.

---

⁴ Karl Barth omschrijft in zijn *Kirchliche Dogmatik* dit ‘gelovige bewustzijn’ als de ‘vorhaeretische Abweichung’ van ‘das Vorher einer anthropologischen Möglichkeit’ (d.w.z. de geloofsbeslissing van de mens gaat voorop). Naast deze protestantse variant van de ‘vorhaereische Abweichung’ schetst hij ‘das Nachher einer kirchlichen Wirklichkeit’ van het rooms-katholicisme (d.w.z. de collectiviteit van de kerk biedt de veilige achtergrond).

Nadat we de uitleg van de Midrash, Augustinus, Thomas, Luther, Calvijn en de historisch-kritische uitleg van Kraus gehoord hebben, is ons duidelijk geworden, dat zij allen op verschillende wijze de verhouding tussen 'gelovigen -ongelovigen' centraal stellen. Ook psalm 2 doet dit. Maar geen van de bovengenoemde uitleggers betreft het vervolg van Psalm 2 in de uitleg. Wanneer wij dit wel zullen doen, wat toch erg voor de hand ligt, zullen we merken, dat de wijze, waarop Psalm 2 over de verhouding tussen 'gelovigen en ongelovigen' spreekt anders is dan de bovengenoemde uitleggers.

Psalm 2 vervolgt met een soort conclusie van het voorafgaande met de uitdrukking 'nu dan'⁵. Daarmee wordt als het ware alles wat gezegd is over deze éne koning, die zichzelf in gehoorzaamheid als 'de Zoon van God' heeft bekendgemaakt op de 'koningen der aarde' (vers 2) betrokken. Nogmaals moet benadrukt worden dat deze éne koning dit niet doet als 'proclamatie van zijn eigen mythische of rituele macht'! Er breekt een dag aan, waarop deze koning op zijn vraag de gehele aarde als zijn erfdeel gegeven zal worden. En die dag is 't, waarop het moment aanbreekt dat vraag I beantwoord kan worden:

Hoe kan die éne man (of vrouw), die over de wet des HEREN murmelt, die daarin lust heeft, overeind blijven temidden van het woeden der volkeren, het murmelen der naties? Overstemt dat murmelen der naties niet het murmelen over de wet?

En de koningen worden opgeroepen op die dag dit antwoord op die vraag te begrijpen:

Nu dan, koningen, begrijp 't,

laat u tuchtigen, richters der aarde!

Geestig worden de 'koningen der aarde' van vers 2 hierbij eerst als 'koningen', daarna als 'richters der aarde' voor ons neergezet. Dat de 'richters der aarde' getuchtigd moeten worden zet natuurlijk al onze vanzelfsprekendheden op z'n kop. Zij kunnen niet meer eigenmachtig uitmaken wat 'recht' en 'gerechtigheid' inhoudt⁶. 'Recht' (in het Hebreeuws de stam שפט) heeft betrekking op daadwerkelijk uitoefenen van 'gerechtigheid' (in het Hebreeuws de stam צדק) en omgekeerd: 'gerechtigheid' (de stam צדק) veronderstelt, dat het als 'recht' (de stam שפט) uitgeoefend wordt, naar buiten treedt. 'Gerechtigheid' is daarmee niet meer 'een idee'⁷ en 'recht' niet meer een 'ijzeren wetsregel'⁸. 'Recht' en 'gerechtigheid' willen gedaan worden⁹, in navolging van 'het recht en de gerechtigheid', die de HEER doet (zoals bv in Ps 99: 4)!! Daarom vervolgt de psalmdichter met de woorden:

Dient de HEER, met vreze,

verheugt u met beving,

kust de zoon, anders toornst hij ...

⁵ Volgens het woordenboek van Koehler-Baumgartner³ komt deze uitdrukking 251 maal voor in Tenach. Er zijn verschillende betekenissen, die meestal toch wel gedekt worden door de vertaling 'nu dan'. Hier is sprake van het vervolg met een imperativus (gebiedende wijs), waardoor de betekenis 'auf', 'wohlauf', 'ach' ontstaat (zie Ex 4:12; 10:17; Nu 31:17; 2 Kon 1:14).

⁶ Zie voor 'Recht en gerechtigheid' Frans Breukelman 'Bibbische Theologie II, Debharim, p. 88vv.

⁷ Ook een weegschaal kan als 'rechtvaardig' aangeduid worden: een weegschaal, die vanuit zich zelf rechtvaardig weegt: Lev 19:36; Ez 45: 10; Job 31:6.

⁸ Net zoals een weegschaal 'rechtvaardig' genoemd kan worden kan het ook als een 'weegschaal van recht', een weegschaal, waarmee niet geknoeid wordt, omschreven worden (Spr 16:11). Een 'weegschaal van recht' is dus een weegschaal, die op het moment van wegen niet verkeerd aanwijst (doordat er bijv. op geduwd wordt), terwijl een 'rechtvaardige weegschaal' uit zichzelf niet verkeerd aanwijst (bv. door een verkeerde bouw).

⁹ 18 maal komt de uitdrukking 'recht en gerechtigheid doen' in Tenach voor: 2 Sam 8:15; 1 Kon 10:9; Jer 9:23; 22:3,15; 23:5; 33:15; Ez 18: 5,19,21,27; 33:14,16,19; 45:9; Ps 99:4; 1 Chron 18:14 (= 2 Sam 8:15); 2 Chron 9:8 (= 1 Kon 10:9).

Met de ‘vreze des HEREN’ worden de grenzen aangegeven, die de koningen der aarde uit zichzelf willen overschrijden (vers 2). Dat die ‘vrees’ niet ‘lam wil leggen’, of ‘terneerslaan’ wordt daarna met de woorden ‘verheugt u¹⁰ met beving¹¹’ duidelijk gemaakt. Zo roept de ‘vreze des HEREN’ op om te handelen: ‘Kust de zoon, anders toornst hij ...’. Door een kus treedt men met iemand in contact¹². Deze plaats Psalm 2: 11 geldt bij geleerden als een ‘crux interpretum’, d.w.z. is moeilijk te verklaren. Een probleem is het aramese woord ‘bar’ (zoon)¹³, dat hier gebruikt wordt. Slechts tweemaal komt dit aramese woord, dat als aramees woord aangeeft, dat de psalm ‘laat’ is, in Tenach voor. De andere plaats is Spreuken 31:1, waar driemaal het woord ‘bar’ zoon klinkt:

Woorden aan koning Lemuël (‘Die God toebehoort’),
een last, waarmee zijn moeder hem vermaande.

Hoe toch, mijn zoon (bar - beri), hoe toch, zoon (bar) van mijn schoot,
hoe toch, zoon van mijn gelofte!
Geef nimmer uw kracht aan vrouwen,
uw wegen aan hen, die koningen verdelgen ...

Al in de versiones antiquae (de vertalingen in de antieke wereld) heeft men moeite met deze woorden gehad. Als argument wordt vaak gegeven, dat de zoon in vers 7 (mijn zoon zijt gij) met het Hebreeuwse woord ‘ben’ wordt aangeduid, terwijl hier het aramese woord ‘bar’ klinkt. Chouraqui geeft in zijn ‘Louanges I’ een kort overzicht: ‘Targum: kabilu ulpana: recievez le doctrine; le Syriaque: nassku bro: embrassez le fils; Aquila: embrassez avec discernement; les Septante: comprenez la doctrine (δράξασθε παιδείας); saint Jérôme: adorez purement (adorate pure¹⁴ (iuxta Hebr; adprehendite disciplinam (iuxta LXX)). Bij de moderne kritische uitleggers vinden we uitersten als aan de één kant Gunkel, die zegt: ‘Der Arameismus ‘bar’ ist unerträglich; auch wurde ‘bar’ ohne Näherbestimmung kaum verständlich sein, und der Zusammenhang redet von der Unterwerfung unter Gott selber, nicht sein Sohn ... Die Worte sind verderbt’. Gunkel komt dan met het voorstel om de woorden ‘verheugt u met beving, kust de zoon’ in het Hebreeuws als in een anagram anders te lezen: ‘kust zijn voeten’ (de kus als teken van onderwerping!). Aan de andere kant zegt Franz Delitzsch: ‘Während ‘bor’ im Hebr. Reinheit und nichts weiter bedeutet und ‘bar’ als Adv. *pure* sich nicht belegen lässt, ist hier, nachdem J. sich zu seinem Gesalbten als seinem Sohne bekannt hat, nichts natürlicher, als dasz in feierliche Rede nicht befremdende und hier ... über den Miszklang ‘ben’ ‘pen’ hinweghebende ‘bar’ ... in ähnlich absoluter Weise ... den einzigartigen Sohn und zwar den Gottessohn bezeichne.’

---

¹⁰ Het Hebreeuwse werkwoord, dat hier gebruikt wordt (‘gil’) betekent eigenlijk ‘sich umdrehen’ en zo ook ‘juichen’, ‘zich verheugen’.

¹¹ Op twee plaatsen wordt eveneens een relatie aangebracht tussen ‘vrees’ (als het ‘innerlijke’ van het beven) en ‘beven’ (als het ‘uiterlijke’ van de vrees): Psalm 55:6; Daniël 10:11,12. Onwillekeurig wordt de titel van het boek van Kierkegaard over het offer van Izaäk, over Genesis 22 in herinnering geroepen: ‘Vrees en beven’.

¹² TWAT, Band V, p. 677vv: ‘Vom Kusz als Zeichen für die Liebesbeziehung zwischen Mann und Frau wird im AT selten gesprochen; im positiven Sinn nur im Hld 1:2; 8:1, wogegen Spr 7:13 den Kusz zu den Verführungskünsten der ehebrecherischen Frau zählt.’ Even verder: ‘Sehr breiten Raum nimmt der Kusz als Zeichen verwandtschaftlicher Verbundenheit ein, die beim Abschiednehmen und beim Wiedersehen besonders unterstrichen wird.’ Ook de ‘valse kus’ komt ter sprake (Joab kust Amasa: 2 Sam 20:9 - de ‘Judaskus van het Oude Testament’).

¹³ Denk hierbij ook aan de namen Barabbas (zoon van Abbas - zoon van de vader); Bartimeüs (zoon van Timeüs); Barnabas, Bar-Jona, Bartholomeüs, Bar-Jezus.

¹⁴ De vertaling ‘pure’ ontstaat door het Hebreeuwse woord ‘bor’, dat ‘reinheid’ betekent. De adverbiale vorm ‘bar’ is echter niet bekend. Waarschijnlijk is ook de vertaling ‘avec discernement’ door deze afleiding ontstaan

Wij willen een poging doen Delitzsch te volgen en een uitleg te geven, waarbij de tekst niet veranderd wordt. Centraal daarbij staat de afgoden dienst, die dreigt als men deze zoon niet kust, niet met Hem in gemeenschap treedt! Dan wordt toch weer de mythisch- rituele sanctiëring van de bestaande wereldorde aanbeden! Van regel tot regel zullen we de argumenten geven:

1. De kus wordt in Tenach ook gebruikt in verband met afgoden: 1 Kon 19:18 (Ba'al); Hos 13: 2 (stierenbeeld).
2. Het 'toornen' in de zin 'anders toornt hij' geldt ook de vreemde goden: Deut 9: 8, 20 (het gouden kalf); Ezra 9:14; (gemengde huwelijken); 1 Kon 8:46 (= 2Chron 6:36) (de 'zonde tegen God'); 1 Kon 11:9 ('Salomo's afgoderij'); 2 Kon 17: 18 (Ba'al).
3. De uitdrukking 'de weg vergaan' komt alleen in Ps 1:6 en 2: 12 voor! Maar het werkwoord 'vergaan' komt op enkele plaatsen ook uitdrukkelijk voor in verband met 'het vergaan vanwege het aanbidden van afgoden': Deut 8: 19 -20 !!; Deut 30: 17 - 18 !!; Jer 10: 15; Jer 27: 10 - 15; Jer 51: 18 !!;

Veel wijst erop, dat het positieve 'kust de zoon' (d.w.z. treedt in gemeenschap met deze zoon!) als negatieve keerzijde heeft, dat men dan geen gemeenschap kan vinden met 'afgoden'. Daarover gaat dan de toorn; die wegen van de gemeenschap met de afgoden (die de koningen der aarde niet op hun grenzen wijzen!) blijken geen wegen te zijn: zij vergaan. Een laatste bevestiging ontstaat door de laatste regel: 'want zeer licht ontbrandt zijn toorn'.

Op vele plaatsen wordt in Tenach gezegd dat de HEER 'lankmoedig' is, d.w.z. het duurt lang voordat zijn toorn ontbrandt. Op zeven plaatsen komt dit voor in een klassieke formulering: 'de HEER is barmhartig en genadig, lankmoedig en rijk aan goedertierenheid' (Ex 34:6; Joël 2:13; Jona 4: 2; Ps 86:15; 103:8; 145:8; Neh 9:17). Hoe kan dan van de zoon het tegenovergestelde gezegd worden, dat zijn toorn licht ontbrandt?

Als antwoord op die vraag zou gezegd kunnen worden, dat in psalm 2 de toorn niet vanuit de hemel (zoals bv. in psalm 103:11), maar vanuit de aarde zeer licht ontbrandt. Daar bij die zoon, waar in zijn aanwezigheid het schrille contrast zichtbaar wordt met de afgoden, die op een 'ritueel-magische' wijze de koningen der aarde volmacht geven om naar hun eigen goeddunken te handelen, waardoor die aarde onder de hemel een hel wordt met het 'woeden der volkeren, het murmelen der naties' - dáár bij die zoon ontbrandt daarover zeer licht zijn toorn. Dat doet die zoon niet op eigen initiatief, dat is een weerspiegeling van de toorn, de gramschap van Hem, die in de hemel zetelt (vers 4). En in de hemel is de toorn, de gramschap voorafgegaan door de lach, de spot. Van die lach, die spot is aan het einde van de psalm geen sprake. Het kan toch niet anders, dan dat de psalmdichter daarmee de ernst van de situatie onder ogen ziet van hen, die slachtoffer zijn van die 'koningen der aarde, die zich opstellen -, de machthebbers, die tezamen konkelten tegen de HEER en zijn Gezalfde'. Van een afstand, van een hemelsbrede afstand kan, mag en moet er sprake zijn van een lach, van spot over die koningen der aarde, die machthebbers, maar als iemand er middenin zit, dan vergaat de lach, de spot. Dan zal de weg der boosdoeners vergaan!

Ic'

Is hier aan het einde van psalm 2 dan toch weer sprake van een tegenstelling tussen de boosdoeners ('omnes impios' - Calvijn) en de 'gelukkigen, die bij H(h)em schuilen' ('omnes pios' - Calvijn)? In dit verband is het niet overbodig erop te wijzen, dat de slotregel 'gelukkig allen, die bij H(h)em schuilen' in eerste instantie gericht is op die koningen, die richters der aarde! Deze God, die lacht en spot over die koningen der aarde, die hun grenzen te buiten gaan in hun waan 'als God' te zijn en die daarom in zijn toorn en gramschap zijn zoon verwekt, waarin hij op een dag een geschiedenis laat aanvangen, die tot aan het einde der aarde van kracht is, - deze God heeft in deze zoon (als 'rechtvaardige koning') allereerst die koningen, die richters der aarde op het oog, opdat zij 'mens onder de mensen' zullen worden. 'Gelukkig zijn' is daarbij niet een romantisch gevoel, ook niet een mystieke aandoening, waardoor zoiets als 'harmonie met het goddelijke ontstaat'. 'Gelukkig zijn' is in het Hebreeuws verwant met een woord, dat 'schrede, stap' betekent. Bij 'gelukkig zijn' gaat het om een weg, die gegaan wordt. Een weg, waarvan de richting in de wet

onderwezen wordt (wet = tora = onderwijzing ('Weisung'- Buber)). In de mannelijke vermaning om 'mens onder de mensen te worden', die aan het slot van Psalm 2 klinkt (vgl de vrouwelijke vermaning in Spreuken 31!) ligt het antwoord besloten op de vraag hoe die éne man (of vrouw), die over de wet des HEREN murmelt, die daarin lust heeft, overeind zal blijven als hij (of zij) bij H(h)em schuilt temidden van het woeden der volkeren, het murmelen der naties.

II

Hoe kan 't gebeuren dat bij die éne man (of vrouw) alles wat hij (of zij) doet, lukt, terwijl zoveel van ons doen ons 'bij de handen afbreekt', waarvan het tevergeefse woeden der naties, murmelen der naties een veelzeggend voorbeeld is?

Bij de beantwoording van de tweede vraag willen we eerst stilstaan bij het middendeel van psalm 1, dat (op het thema 'vruchtbaarheid' na) geen woordverbindingen kent met psalm 2. In het middendeel van psalm 1 is er sprake van een veelzeggend chiasme:

- a Hij zal zijn
- b als een boom, verplant aan waterstromen,
- c die zijn vrucht geeft op zijn tijd,
- b' en zijn loof verwelkt niet:
- a' alles wat hij doet, het lukt!

In de buitenste omlijsting (a - a') 'Hij zal zijn' - 'alles wat hij doet, het lukt' worden wij op een fundamenteel Bijbels gegeven gewezen. Het werkwoord 'zijn' brengt niet een 'zijnsleer', een ontologie met zich mee, maar een 'doen'. Het gaat om 'Sein in der Tat' (Barth, Breukelman). Allereerst geldt dit van God, en in zijn navolging daarom ook van de mens. Heel duidelijk blijkt dit bijvoorbeeld uit Exodus 3, waarin de NAAM uitgelegd wordt als 'Ik zal zijn, die Ik zijn zal' (Ex 3: 14), d.w.z. 'Ik zal met u zijn in de verdrukking' (Ex 3: 9 - 12).

Hier, in het middendeel van Psalm 1, wordt dit 'zijn = doen' betrokken op de mens, die vergeleken wordt met een boom, verplant aan waterstromen. Deze woorden komen binnen een andere samenhang voor in Jer 17:7vv

Gezegd is de man,
die in de HEER zeker is:
de HEER wordt zijn zekerheid.

Hij zal zijn
als een boom, verplant aan 't water,
en naar de waterloop zendt hij zijn wortels,
wanneer de warmtegloed komt, ziet hij er niet naar om,
zijn loof zal fris zijn,
in een jaar van gebrek is hij niet bezorgd,
laat hij niet na vrucht voort te brengen.

Uitdrukkelijk moet gezegd worden, dat hier sprake is van 'verplanten', niet van 'planten', zoals vele vertalingen het in het Hebreeuws gebruikte werkwoord weergeven. Het woordenboek geeft aan: 'inplanten, transplanteren'¹⁵ (o.a. van 'small cutting of vine'). In zijn psalmencommentaar

---

¹⁵ Chouraqui vertaalt 'transplanté' en geeft als commentaar: 'Et non pas seulement planté, notéà. Abrahâm, Moshè, tous les justes sont des transplantés de l'ordre naturel à l'ordre surnaturel que propose la tora de JHWH.' Het lijkt ons dat niet allereerst de verplanting van de natuurlijke naar de bovennatuurlijke orde in het geding is, maar een verplanting van een onvruchtbare naar een vruchtbare plaats. En het is uiteraard niet bij voorbaat uitgesloten, dat die plaats tot de bovennatuurlijke orde behoort, maar evenmin is het uitgesloten dat die plaats tot de natuurlijke orde behoort. Beslissend is of er vruchten komen, ja of nee (zie de harde woorden van Jezus over de vijgeboom zonder vruchten - Mat 21:18 - 19; Mar 11: 12 - 13; Luc 13: 6 - 9).

constateert Gunkel: ‘sjatal’ ‘verpflanzen’ in Unterschied von ‘nata’, ‘pflanzen’. Dat het hier om het verplanten van een knellende onvruchtbare plaats naar ruime, tot leven wekkende vruchtbare plaats gaat, vermeldt Gunkel echter niet.

In het middendeel van psalm 1 komt in de buitenste omlijsting het ‘Sein in der Tat’ aan de orde, in de binnenste omlijsting de *plaats*, waar dit zich kan afspelen, en in het centrum de tijd: ‘die zijn vrucht geeft op zijn *tijd*’¹⁶.

In Psalm 1 wordt in het middendeel op deze wijze al een eerste antwoord gegeven op de vraag, die wij stelden. Wil er van ‘vruchtbaarheid’ sprake zijn, dan zal er in de lust over de wet des HEREN, in het murmelen over die wet, sprake zijn van een beweging, waarbij het niet over het ‘zijn als zodanig’ gaat, maar om een ‘verplanting’ naar een bijzondere plaats, waardoor er op een bepaalde tijd vruchten ontstaan. Hoe deze beweging opgewassen is tegen alles wat er in de wereld gebeurt zullen we horen in de wijze, waarop in Psalm 2 de thema’s ‘bomen’ en ‘vruchtbaarheid’ van onderdeel naar onderdeel voorkomen.

A

Allereerst wordt het woord ‘tevergeefs’ (riq), dat in het begin van Psalm 2 klinkt, op verschillende plaatsen in Tenach in verband met onvruchtbaarheid gebracht.

In Leviticus 26: 14 - 20 wordt Israël de gevolgen van ongehoorzaamheid voorgehouden, waarbij het gaat om het horen naar déze God, die bevrijdt uit de slavernij van Egypte (vers 13). Dit positieve is in de voorgaande verzen (3 - 13) uitgebreid ter sprake gekomen. En weer daarvoor (vers 1 - 2) horen we hoe ongehoorzaamheid eigenlijk afgodendienst betekent. De afgoden worden omschreven als ‘goden van niks’ (‘ëlilim’, Buber ‘Gottnichtse’), waarmee aangeduid wordt, dat ongehoorzaamheid eigenlijk geen mogelijkheid is.

Lev. 26: 14 - 16

Indien gij niet naar Mij zult horen,
al deze geboden niet doen, (horen = doen!)
gij mijn inzettingen zult verwerpen,
uw zielen mijn rechtsgedingen zullen verafschuwen, (Statenvertaling: walgen)
dat al mijn geboden ongedaan blijven,
dat mijn verbond met u vernietigd wordt,
wil Ik u dit ook doen,
Ik verorden over u verschrikking,
tering en koorts,
die de ogen verteren en de ziel verkommeren.
Gij zaait tevergeefs uw zaad,
uw vijanden zullen het eten ...
(zie ook: Lev 26: 20; Jes 65:23; Jer 51:58)

B

In het tweede deel van Psalm 2 wordt het machtsvertoon van de ‘koningen der aarde’ aan de orde gesteld. Dit machtsvertoon, waardoor in eerste instantie alles lijkt te zullen lukken, maar dat uiteindelijk toch onvruchtbaar wordt, wordt in de Bijbel onder meer aangeduid door de vergelijking van koningen met ‘bomen’. Een veelzeggende voorbeeld is de ‘fabel’ van Jotham, die voorkomt in de geschiedenis van het koningsschap van Abimelech (= ‘vaderkoning’- titel van de koning der Filistijnen), Richteren 8: 33 - 9: 57.¹⁷ In deze geschiedenis horen we hoe Abimelech na de dood van Gideon als zoon van Jerubaäl (= vechter met Bäl¹⁸ = Gideon) zich door broedermoord de macht toeëigent. Alleen Jotham weet als jongste broeder te ontsnappen. Door

---

¹⁶ Zie voor de regen van het land, die ‘op zijn tijd’ gegeven wordt: Deut 11: 14; 28:12; Jer 5: 24; Ez 34: 26.

¹⁷ Zie F.H. Breukelman, *Biblische Theologie II*, Debharim, p. 181 - 187

¹⁸ Bäl = bezitter, burger. In het verhaal worden de burgers van Sichem als de ‘Bäls van Sichem’ aangeduid (Ri 9:7).

middel van zijn woorden (de ‘fabel’ van Jotham) schetst Jotham de situatie van de koning, die zich op grond van zijn gruweldaden tot koning laat uitroepen. Jotham begint aldus:

Eens gingen de bomen, zij gingen,
om over zich een koning te zalven.

Zij spraken tot de olijf:

wees koning over ons.

Maar de olijf zei tot hen:

Zou ik ophouden met mijn vettigheid, (vijgeboom – goede vrucht)

waarmee men in mij God en de mensen eert

en zou ik gaan om over de bomen te zweven? ...

Nadat alle bomen aan de beurt zijn geweest, komt als laatste de doornstruik (= Abimelech) ter sprake:

Alle bomen zeiden tot de doornstruik:

Ga, wees koning over ons.

De doornstruik zei tot de bomen:

Wilt gij in *trouw* mij tot koning over u zalven,
komt,

schuilt in mijn schaduw (hetzelfde werkwoord als Psalm 2:12 ‘Gelukkig allen, die bij H(h)em
zo niet: *schuilen*’)

er zal vuur uit de doornstruik gaan,

en het zal de ceders van de Libanon verteren.

De woorden ‘in trouw ...., zo niet ...’ worden daarna in het volgende vers herhaald:

Nu dan,

Hebt gij ‘t in trouw en eenvoud gedaan, dat gij Abimelech tot koning uitriep,

(=) hebt gij ‘t goede gedaan aan Jerubaäl en aan zijn huis,

hebt gij hem naar het voltooien van zijn handen gedaan,

zoals mijn vader voor u gestreden heeft,

die zijn ziel in de waagschaal stelde (wegwierp) om u uit de hand van Midian te redden,

maar gij, gij zijt heden tegen het huis van mijn vader opgestaan,

bracht zijn zonen om, zeventig man over één steen,

reip Abimelech, de zoon van zijn dienstmaagd, tot koning over de burgers (baäls) van Sichem,

omdat hij uw broeder is,

uit,

hebt gij ‘t in trouw en eenvoud gedaan jegens Jerubaäl en jegens zijn huis,

verheugt u zich over Abimelech en ook hij verheuge zich over u!,

zo niet ... *vuur!!!*

In tegenstelling tot de geest van Gideon als Jerubaäl (vechter met Baäl), die uit de hand van Midian redt, is het koningschap van Abimelech niet op trouw aan Jerubaäl, maar op trouw aan de terreur gebaseerd. En zoals in de fabel van Jotham al aangekondigd wordt zal het met die terreur ook zichzelf vernietigen, hetgeen in het vervolg van de geschiedenis verteld wordt (Ri 9:22 – 57).

Er zijn andere voorbeelden hoe een koning of zijn rijk met ‘bomen’ vergeleken worden: Daniël 4: 20 –22 (De boom ... dat zijt gij, o koning); Ezechiël 15, 17. Er is zelfs een richter, die ‘Elon’ (= eik) genoemd wordt – Ri 12: 11.

Ook in andere zin kan het menselijk bestaan met een boom vergeleken worden: Job 14:7; 65:22; Jes 61: 3; Jer 2: 26-27; 5:14; Hooglied 2:3; Marcus 8: 24; Matteüs 3:10; Judas 12; Lucas 13: 6 –9 (vgl. de uitdrukking ‘een boom van een kerel’).

Een psalm, waarin de flora en de fauna in de geschiedenis van de daden Gods is opgenomen, is Psalm 92:

Een harplied, een lied voor de dag van de sabbat

Goed is ‘t, de HEER te danken,

voor uw Naam, Allerhoogste, op de harp te spelen,
in de morgen uw goedertierenheid te melden,
in de nachten uw trouw,
op de tien snaren, op de harp,
op de tonen van de citer.

Want Gij hebt mij verheugd, HEER, met uw werk,
ik bejubel de daden van uw handen.
Hoe groot zijn uw daden, HEER,
zeer diepe plannen!
Een dom mens kan 't niet kennen,
een dwaas kan dit niet opmerken.

Wanneer de boosdoeners uitspruiten als kruid,
en alle arglistige werkers bloeien,
is 't opdat zij verdelgd worden voor immer,
maar Gij, HEER zijt verheven voor altijd.
Want zie, uw vijanden, HEER,
want, zie, uw vijanden vergaan,
arglistige werkers worden verstrooid.

Gij verheft mijn hoorn als van een woudos,
overgoten ben ik met frisse olie.
Mijn oog blikte op mijn belagers,
van hen, die tegen mij opstaan, de kwaadaardigen,
komen mijn oren te horen.
De rechtvaardige spruit uit als een palmboom,
hij schiet op als een ceder op de Libanon.

Die in het huis des HEREN worden verplant,
zij spruiten uit in de voorhoven van onze God,
nog in de ouderdom zullen zij gedijen,
zullen zij sappig en fris zijn,
om te melden, dat de HEER waarachtig is,
mijn rots, in Hem is er geen onrecht.

Vanwege de Naam des HEREN wordt de flora (kruid, palmboom met de daarbij behorende terminologie als bloeien, verplanten, sappig, fris, uitspruiten) en de fauna (woudos) in dienst genomen om de daden Gods tot uitdrukking te brengen. Het karakteristieke van de Bijbelse verkondiging is daarbij, dat de ons omringende werkelijkheid niet mythisch verklaard wordt en ook niet in dienst staat van een of ander ritueel, maar dienstbaar gemaakt wordt aan het menselijk bestaan. Daartoe wordt de rechtvaardige vergeleken met een (hoge) palmboom en de boosdoeners met het (lage) kruid. Tot slot moet gezegd worden dat naast de afwijzing van een mythisch- rituele wereld de mens in de bijbelse verkondiging ook niet beschouwd wordt als een microkosmos, die de macrokosmos weerspiegelt. Het blijft een vergelijking dienstbaar aan de geschiedenis van God's daden, geen diepzinnige 'wereldbeschouwing'.

C

In het derde deel zou er vanuit het middendeel van psalm 1, waarin het gaat over vruchtbaarheid, een relatie gelegd kunnen worden met het 'lachen' van Psalm 2, dat ook in het verhaal van Abraham een grote rol speelt. Wel wordt er in dat verhaal een 'Nebenform' gebruikt (tsachaq in plaats van sachaq). De zoon Izaäk betekent zelfs 'hij lacht'. En in Gen 26:8 wordt verteld over Izaäk, die met Rebekka aan het lachen, aan het minnekozen is. Het 'wijden' zou in polemische zin misschien hierbij ook een rol spelen. Immers het 'wijden' is een liturgische handeling, waarbij water of wijn uitgegoten wordt. En dat wordt ook bij het 'wijden van afgoden' gebruikt: Jes 40:19; 44:10; 66:3.

D

Natuurlijk wordt door het 'verwekken' (zie C) een relatie gelegd met de 'vruchtbaarheid', die in

het middendeel van psalm 1 ter sprake komt. Maar in het vierde deel van psalm 2 is er nog een ander woord, dat aan 'vruchtbaarheid' doet denken: de staf. Het artikel over 'Stab' in 'Wörterbuch biblischer Bilder und Symbole' begint aldus: 'Die Bedeutung des Stabes hängt mit der seiner Herkunft vom lebentragenden Baum zusammen. Einerseits vermittelt der Stab Fruchtbarkeit und Leben, andererseits dient er der Abwehr des Bösen.'

De Bijbel kent twee woorden voor staf: 'mattè' en 'sjebet', die op vele plaatsen vlak bij elkaar gebruikt worden. Daarbij betekent 'sjebet' de staf, zoals die naar buiten toe effect heeft (daarom misschien beter vertaald met 'roede'), 'mattè' de staf, zoals die van binnen uit dit effect in zich draagt. Enkele voorbeelden:

Jes 10:5

Wee Assur, de roede (sjebet) van mijn toorn,
in wiens hand mijn gramschap is als een staf (mattè).

Ezechiël 19:14 (over een moeder als een wijngaard, aan water verplant; maar dan de langzame onttakeling en vernietiging):

Er gaat vuur uit,
uit een stok (staf - mattè) van haar takken
het verteert haar vrucht,
Niet is er in haar
een machtige stok,
een roede om te heersen.
Een klaaglied is het,
tot een klaaglied is het geworden.

Naast de betekenis 'staf', 'roede' kunnen beide woorden ook 'stam' betekenen. De staf van de stam krijgt als het ware de betekenis van de stam. Ook hier wordt de stam, wanneer men er van buiten naar kijkt aangeduid als 'sjebet', wanneer men eruit voortkomt als 'mattè'. Bijvoorbeeld Jozua 7:16 –18, waarin een schuldige aangewezen (= aangeraakt) wordt:

Jozua stond 's morgens vroeg op, hij liet Israël naderen naar zijn stammen (sjebet),
geraakt werd de stam (sjebet) Juda,
hij liet de families van Juda naderen,
geraakt werd de familie van Zarhi,
hij liet de familie Sarhi naderen, man voor man,
geraakt werd Sabdi,
hij liet zijn huis naderen, man voor man,
geraakt werd Achan, zoon van Karmi, zoon van Sabdi, zoon van Sarach uit de stam (mattè)
Juda.

Beeldend wordt in dit kleine stukje tekst de structuur van de samenleving voor onze ogen neergezet: stammen (sjebet - van buiten) - enkele stam (sjebet - van buiten) - familie (misjpoge) - huis - een met name genoemde persoon uit een stam (mattè - van binnen).

Overeenkomstig het karakter van de bijbelse verkondiging wordt de staf als sjebet (dus als het ware 'van buiten' gezien) of als mattè (dus als het ware 'van binnen' gezien) in dienst genomen om te vertellen over God's daden. Daartoe kan een ons machtig lijkende 'sjebet' als die van Assur (Jes 10:5 - met de 'mattè' van gramschap!) beklagenswaardig worden. Dezelfde wending naar het negatieve horen we in Ezechiël 19. Maar vooral het omgekeerde kan gebeuren, daarop is de bijbelse verkondiging gericht: dat de 'dode mattè' en de 'dode sjebet' tot een nieuw leven wordt gewekt. Voorbeelden:

De bloeiende staf (mattè) van Aäron – Numeri 17 (in deze passage komt het woord 'sjebet' niet voor). Voor het verhaal over de 'bloeiende staf' wordt in schrille kleuren in Numeri 16 de perversiteit van het priesterambt van Korach, Dathan en Abiram geschilderd, die als priesters welvaart garanderen, niet een gang door de woestijn. Aan het slot van het hoofdstuk brengt in deze opstand tegen Mozes (Num 16:1) Mozes zelf verzoening teweeg (Num 16:47). Het is van gewicht om Numeri 16, waarin dood en verderf lijkt te heersen, in het gehoor te hebben, om het volop

positieve van Numeri 17 te verstaan, waarbij als het ware in de dode staf van Aäron, die tot bloei gebracht wordt ook de twaalf stammen door de crisis heen in leven blijven:

De HEER sprak tot Mozes, zeggend:

Spreek tot de zonen Israëls

en neem van hen staf voor staf naar een vaderhuis,

van alle vorsten naar hun vaderhuizen,

twaalf staven,

gij zult ieders naam op de staf schrijven.

En de naam Aäron zult gij op de staf van Levi schrijven,

want één staf is er voor het hoofd van een vaderhuis.

Gij zult hen neerleggen in de tent der ontmoeting,

vóór het getuigenis, waar ik u ontmoet.

Het zal geschieden,

de man, die Ik verkies, zijn staf zal bloeien,

Tot zwijgen brengen, weg van mij,

het gemor van de zonen Israëls, hetgeen zij over u morren.

Mozes sprak tot de zonen Israëls.

Al hun vorsten gaven hem, één vorst een staf voor hun vaderhuis, één vorst een staf,

twaalf staven,

en de staf van Aäron was temidden van hun staven.

Mozes legde de staven neer vóór de HEER in de tent der ontmoeting.

Het geschiedde op de volgende dag,

Mozes kwam in de tent der ontmoeting

en zie, de staf van Aäron bloeide voor het huis van Levi,

hij had bloei voortgebracht, bloesem gedragen, amandelen doen rijpen.

Mozes bracht alle staven voor de HEER uit naar alle zonen Israëls,

zij zagen 't,

zij namen ieder hun staf.

De Heer zei tot Mozes:

Breng de staf van Aäron voor een getuigenis terug om te bewaren

tot een teken voor de weerspannigen,

zodat het een einde maakt aan hun gemor, weg van mij,

en zij niet sterven.

En Mozes deed

zoals de HEER hem geboden had, zo deed hij.

Het positieve treffen we ook aan bij de roede (sjebet). Ook al kan misschien niet iedereen met de pedagogische spreuk instemmen, Spreuken 22: 15 is wel positief bedoeld:

Is dwaasheid vastgehecht in het hart van een knaap,

de roede (=staf) van tucht zal haar van hem verdrijven.

Ook in Psalm 2 is de ijzeren staf van de 'heden verwekte koning' een staf, die het positieve wil bereiken temidden van het woeden der volkeren, het murmelen der naties, hetgeen ontstaat doordat de koningen der aarde hun grenzen niet kennen. De neiging om te vertalen met 'ijzeren knots' (Leidse vertaling, Petrus Canisius, NBG), 'ijzeren vuist' (Groot Nieuws) kan toch eigenlijk niet vanuit de betekenis van het woord 'staf' gerechtvaardigd worden. Commentatoren, die de staf gelijk stellen met een zwaard (gladius – Franciscus Vatables, gest. 1547, Hugo de Groot, 1583 - 1645) kunnen we ook niet navolgen.

Bij de twee laatste delen van Psalm 2 willen wij terugverwijzen naar hetgeen over de koning gezegd is onder B.

Tot slot kunnen we zeggen, dat juist vanwege de ijzeren staf van deze koning voor die éne man (en vrouw) het blijft gelden, dat alles wat hij (of zij) doet, het lukt!

III

Hoe kan de psalmdichter zeggen, dat de weg der boosdoeners vergaat, terwijl ons aller levenservaring is, dat de boosdoeners de wereld regeren met het woeden der volkeren, met het murmelen der naties?

De levenservaring, dat het de boosdoeners goed gaat is de Schrift niet vreemd. Met deels dezelfde woorden horen we Jeremia in 12: 1 vv het volgende zeggen:

Rechtvaardig zijt Gij, HEER,
wanneer ik met u wil twisten,
alleen moet ik met U spreken
over recht¹⁹.
Waarom lukt de weg der boosdoeners²⁰,
hebben allen, die verraderlijk verraden rust?
Gij hebt hen geplant,
zij wortelen ook in,
zij gaan op,
ook bereiden zij vrucht, -
dichtbij zijt Gij in hun mond,
maar ver van hun nieren.
Maar Gij, HEER,
Gij kent mij,
Gij ziet mij,
Gij beproeft mijn hart, dat met u is,-
ruk hen weg
als schapen ter slachtbank,
wijd hen
voor de dag van het doden.

Tot hoelang moet de aarde verdorren,
al het kruid van het veld verdrogen?
Om de boosheid van allen, die er op gezeten zijn
is het gedierte en de vogelstand verdwenen!
Ja, zij zeggen:
Hij ziet niet wat er na ons zal zijn.

---

¹⁹ Hier moet weer benadrukt worden, dat het bij het begrip 'rechtvaardig' gaat om 'het opus internum' (om het innerlijke werk, om het innerlijke besluit), terwijl het bij het begrip 'recht' gaat om de 'opera ad extra' (om de werken naar buiten, om de daden, die van het innerlijke besluit getuigen).

²⁰ De vertaling boosdoeners (i.p.v. 'goddelozen') roept niet het misverstand op dat het gaat om iemand, die niet in 'God' gelooft. Kanttekening Statenvertaling: 'Of, ongoddelijken, ongerechten, onvromen, bozen, onrustigen. Zie Num 35:31'. Groot Nieuws heeft daarentegen: 'mensen, die zonder God leven' – Groot Nieuws laat trouwens in deze verzen de bijbelse 'weg' helemaal verdwijnen: 'Maar zo gaat het niet met mensen, die zonder God leven. Zij lijken op kaf weggeblazen door de wind. Niets blijft er van hen over als God komt oordelen. Als hij zijn volk bijeenroept sluit de Heer hen buiten. De rechtvaardigen worden door hem geleid, mensen die leven zonder hem gaan ten onder'. Niet alleen 'de weg' is verdwenen, maar ook de 'opstanding in het gericht'. Eigenlijk blijft er van de bijbelse verkondiging nauwelijks iets over in een dergelijke vertaling voor 'moderne mensen'.

Mocht iemand afstand willen nemen van deze tekst als ‘weer zo’n primitieve oud-testamentische tekst, dan is het zinvol deze tekst samen te horen met de tekst, die ervoor klinkt:

Jeremia 11: 18 – 23

De HEER heeft ‘t mij te kennen gegeven (nl de Baäldienst vers 16-17)

en zo heb ik ’t gekend –

toen liet Gij mij hun daden zien.

Maar ikzelf:

als een argeloos lam,

dat ter slachting geleid wordt,

kende ik niet,

dat zij tegen mij plannen smeedden (‘planden’):

‘Laat ons de boom met zijn spijs (‘brood’) verderven,

laat ons hem uitroeien uit het land des levens,

niet wordt er meer aan zijn naam gedacht’.

Maar Gij, HEER der heerscharen,

rechter in waarheid,

beproeve van hart en nieren:

moge ik uw wraak aan hen zien,

want mijn twist heb ik op U gewenteld.

- Daarom,

zo heeft de HEER gesproken,

tegen de mensen van Anathoth,

die u zoeken in uw leven,

zeggend: Profeteer niet in de Naam van de HEER,

wilt gij niet door onze hand sterven! –

daarom,

zo heeft de HEER der heerscharen gesproken:

Zie, Ik zal hen bezoeken:

de jonge mannen zullen sterven door het zwaard,

hun zonen, dochters zullen sterven door honger,

niet blijft er voor hen een rest,

want het boze laat Ik komen

over de mannen van Anathoth

in het jaar van hun bezoeking.

Duidelijk is het, dat deze teksten als het ware op het scherp van de snede geschreven zijn. Maar door de ‘wenteling op de HEER’ wordt het niet een zwart-wit schema van goed én kwaad als twee naast elkaar staande mogelijkheden. Ook in Psalm 1 is dit niet het geval. Uitdrukkelijk zegt de psalmdichter dat ‘de weg der boosdoeners vergaat’. Die weg is niet begaanbaar, biedt geen mogelijkheden. Het is dus niet juist, dat de vertalers van het NBG boven Psalm 1 als karakteristiek van de psalm hebben laten drukken: ‘De twee wegen’²¹. Ook de wijze, waarop de psalmdichter

---

²¹ Ook anderen doen dit: vertaling Petrus Canisius ‘De beide wegen’; vertaling prof Obbink ‘Het lot van de vromen en de goddelozen’. De Statenvertaling heeft in de klassieke uitgaven (Ravesteijn, Keur) het volgende opschrift: ‘Beschrijvinge van den wandel ende de gelucksaligheyt der vromen /ende ter contrarie van den aert en den ellendigen staet der godtloosen’ (modern: ‘Beschrijving van de wandel en de gelukzaligheid der vromen, en daartegenover van de aard en de ellendige staat der goddelozen’). waarschijnlijk is de term ‘beschrijving’ overgenomen van de Deuz Aes Bijbel, die als opschrift heeft: ‘1. Der vroomen (die hen met vermijden der boozen tot Gods wet begeeven) ghelucksalicheyt. 4. desgelijcken der godloosen onduchtigheyt en de onderganck wert beschreven.’ Hierbij moet wel gezegd worden, dat het nergens in de Bijbel gaat om een ‘beschrijving’. Het is over de hele linie verkondiging, die in het geval van psalm 1 juist goddelozen (= boosdoeners) oproept hun doodlopende weg te verlaten en de weg der rechtvaardigen (= de weg des levens!) te volgen. Het gaat om ‘rechtvaardiging van de goddeloze’. De opvatting van de twee wegen wordt echter internationaal gehuldigd: Bible de Louvain (veel gedrukte RK Franse vertaling uit de Vulgaat, 1604: ‘1. Il prononce bien-heureux ceux, qui destornans des moeurs

spreekt over de rechtvaardige en de boosdoener maakt duidelijk, dat het niet twee mogelijkheden van leven zijn:

Zo zijn de boosdoeners niet,
maar zij zijn als kaf, dat een wind verwaait.
Daarom staan de boosdoeners in het gericht niet op,
zondaren in de gemeente der rechtvaardigen.
Want de HEER kent de weg der rechtvaardigen,
maar de weg der boosdoeners vergaat.

Pas in het laatste parallellisme wordt de weg der rechtvaardigen tegenover de weg der boosdoeners geplaatst. Daarvoor wordt er in twee parallellismen duidelijk gemaakt wat het verschil is tussen de weg der rechtvaardigen en de weg der boosdoeners. Het eerste parallellisme is een overgang van het middendeel:

Zo zijn de boosdoeners niet,
maar zij zijn als kaf, dat een wind verwaait.

Op alle plaatsen waar het woord ‘kaf’ klinkt is er sprake van, dat wat machtig lijkt plotseling tot niets wordt, omdat de wind (= de geest!) vrij spel krijgt: Jes 17: 13; 29: 5; 41: 15; Hos 13:3; Zef 2: 2; Ps 35: 5; Job 21: 18. In de samenhang van dit derde deel van psalm 1 is bij de verklaring van dit wonderlijke verschijnsel het middelste parallellisme beslissend:

Daarom staan de boosdoeners in het gericht niet op,
zondaren in de gemeente der rechtvaardigen.

Nadat er in het eerste lid van het parallellisme sprake is van ‘opstanding’ in het gericht (ten dode), worden de boosdoeners, die niet opstaan in het gericht in het tweede lid aangeduid als ‘zondaren in de gemeente der rechtvaardigen’. Dit beslissende midden van het laatste deel roept twee vragen op:

1. Wat betekent ‘opstanding in het gericht’?
2. Waarom worden die ‘boosdoeners’ daarna aangeduid als ‘zondaren’? Wat is het verschil tussen ‘boosdoeners’ en ‘zondaren’?

Ad 1.

De uitdrukking ‘in het gericht’ komt in Tenach 10 maal voor. Steeds is daarbij sprake van het feit, dat in het gericht’ recht gesproken wordt, zodat de rechtvaardigen te voorschijn komen (‘opstaan’). En dan worden in die opstanding er daden verricht, die aan die ‘rechtvaardigheid’ beantwoorden. Niemand kan zich ‘rechtvaardig’ noemen zonder iets te doen! Hierbij moet opnieuw benadrukt worden, dat het niet gaat om een of ander ‘idee van gerechtigheid’, waarmee een blinde ‘justitia’ recht spreekt. Met die gerechtigheid kan je alleen in aanraking komen bij onenigheden of bij het plegen van misdaden. De blindheid van de justitia heeft dan betrekking op de onpartijdigheid. De bijbelse begrippen ‘recht en gerechtigheid’ omvatten daarentegen niet alleen het menselijk leven bij onenigheden en misdaden, maar zien het hele concrete menselijke leven

---

& conseil des méchants, s’adont à la cognoissance & execution de la Loy de Dieu. 4. & mal-heureux ceux qui sont du contraire’; Osterwald (Bible des Pasteurs, 1724): ‘David représente dans ce Psaume, la Félicité des Gens des bien, & le Malheur des Impies’; King James Version (1754): ‘1. The happiness of the godly. 4. the unhappiness of the ungodly’; Bible de Jerusalem (1973) ‘Les deux voies’; Einheitsübersetzung: ‘Die beiden Wege’; Chouraqui (1994) ‘Deux routes’.

Goed is H.J.Kraus (BKAT, p. 141): ‘Es kann doch niemandem verborgen bleiben, dasz –um zunächst dort einzusetzen – die Weisheit unseres Psalms nicht die des ‘Herakles am Scheidewege’ ist. Der Ps. weist doch nicht in dem Sinn auf die ‘beiden Wege’ hin, als sei der Weg des rëscha auch ein ernsthaft zur Diskussion stehenden Existenzmöglichkeit. Dieser schlechthin verworfene vergehende Weg ist im Grunde gar kein begehbarer Weg.’

aan, zoals dat in de daden van het menselijke leven geleefd wordt. Dit wordt ook tot uitdrukking gebracht als wij de 10 plaatsen vermelden, waar de uitdrukking ‘in het gericht’ voorkomt:

1. Lev 19: 15; 35 – het menselijk leven subjectief en objectief

In Lev.19 worden 15 geboden²² naar voren gebracht, die alle vijftien eindigen met ‘Ik ben de HEER’, of ‘Ik ben de HEER, uw God’. Lev 19: 15 – 16 vormt het zevende gebod en Lev. 19: 35 – 37 het vijftiende en laatste gebod.

Lev 19: 15 – 16

Doe geen onrecht (eig. iets van ‘verdraaiing’) *in het gericht*,
verhef niet het aangezicht van de geringe,
verheerlijk niet het aangezicht van de grote,
in gerechtigheid zult gij uw volksgenoot richten.
Ga niet als lasteraar onder uw volksgenoten,
sta niet stil bij het bloed van uw naaste.
Ik ben de HEER.

Lev 19: 35 – 37

Doe geen onrecht *in het gericht*,
in maat, in gewicht, in beker.
Rechtvaardige weegschalen, rechtvaardige (gewichts)stenen, een rechtvaardige efa²³, een rechtvaardige hin²⁴, zo zal het zijn.
Ik ben de HEER, uw God,
die u leidde uit het land Egypte.
Bewaart al mijn inzettingen en al mijn gerichten,
doet hen.
Ik ben de HEER.

De menselijke wereld en de stoffelijke economische wereld vallen beiden onder het bereik van ‘het gericht’. In de taal van Tenach is er eigenlijk niets op deze aarde onder de hemel, wat zomaar direct ‘gegeven’ is. Ook het menselijke leven in subjectieve zin (hoe gaan we met elkaar om?) en in objectieve zin (welke maat gebruiken we daarbij?) staat daarmee ‘in het gericht’. Dat gericht in het menselijke leven vindt haar oorsprong niet in één of ander neutraal ‘zijnde’ (‘het is nu eenmaal zo!’), maar in het ‘Ik ben de HEER’. Het blijft in de ‘gave’ van de HEER iets wat onder zijn gericht staat en wat wij in het gericht ten opzichte van elkaar mogen weerspiegelen! Daarin is de Tenach bij uitstek een ‘anti-heidens getuigenis’. Elke ‘natuurlijke theologie’ is Tenach vreemd. Dit wordt eigenlijk steeds opnieuw gezegd op de overige plaatsen.

2. Deut 1:17

Gij zult niet het aangezicht aanzien²⁵ in het gericht,
zowel kleinen als groten zult gij horen.
Niet zult gij terugschrikken voor het aangezicht van een man,
want het gericht, dat is van God.

3. Jes 5:16 (5: 15 – 17)

Daar wordt de mens verlaagd,
daar wordt de man vernederd,
vernederd zijn de ogen der hoogmoedigen,

---

²² Mogelijke indeling: de eerste vijf geboden hebben betrekking op hetgeen van de HEER uitgaat, de tweede vijf op hetgeen tussen de mensen als broeders en naasten speelt, de laatste vijf op vreemde goden.

²³ Een efa is een korenmaat = 1/10 chomer (1 chomer = 36,44 liter). Hetzelfde wordt met andere woorden in Deut 25:14 tot uitdrukking gebracht: ‘Gij zult in uw huis niet een efa en nog een efa hebben, een grote en een kleine.’

²⁴ Een hin is een vloeistofmaat (hebr = 6,074 liter).

²⁵ De uitdrukking ‘het aangezicht aanzien’ komt verder nog voor in Deut 16:19; Spr 24:23; 28:21.

de HEER der heerscharen verhoogt zich *in het gericht*,
de heilige God wordt in gerechtigheid geheiligd.
Dan weiden de lammeren op hun veld,
te gast bij de puinhopen van de vette schapen mogen zij eten.

(4.) Ps 1: 5

5. Ps 25:9 (de letter *•* in het acrostichon):

Hij wijst de ootmoedigen de weg,
in het gericht,
Hij leer de ootmoedigen zijn weg.

6. Spr 18: 5

Het aangezicht van een boosdoener verheffen, niet goed is dat,
de rechtvaardige *in het gericht* te buigen.

7. Job 9: 32 (Job's eerste antwoord aan Bildad)

Want Hij is niet een man als ik, dat ik Hem zou antwoorden,
dat wij tezamen *in het gericht* zouden komen.

8. Job 22:4 (Elifaz' derde rede tegen Job)

Is 't om uw vrees, dat Hij u bestraft,
dat Hij met u *in het gericht* komt?

9. Job 34: 23 (Elihu)

Want niet stelt Hij nog een mens ervoor
om met God *in het gericht* te gaan.

10. Pred 11: 9

Verheug u, jongeling in uw jeugd,
laat het u van harte goed zijn in de dagen van uw jongelingstijd,
ga in de wegen van uw hart en in het gezicht van uw ogen,
maar weet, dat God u om dit alles *in het gericht* laat komen.

Opvallend is, dat er op vrijwel alle plaatsen er als het ware gespeeld wordt met het gericht van God (10, 5, 3), waarover dan ook op een uiterst kritische manier met betrekking tot de mens gesproken moet worden (9, 8, 7, 2), maar tegelijkertijd wordt op enkele plaatsen gesuggereerd, dat het betrekking heeft op de mens, die het gericht uitoefent (6, 1). Ook in Psalm 1 moet het open gelaten worden wie in de woorden 'Daarom staan de boosdoeners in het gericht niet op' het gericht uitoefent. In het Nieuwe Testament wordt het begrip 'in het gericht' tot uitdrukking gebracht door het Griekse woord κρίσις, 'krisis'²⁶. Op de volgende plaatsen is er sprake van 'opstaan in het gericht':

Matteüs 12: 41 – 42 (vgl Lucas 11: 31 – 32):

De mannen van Ninevé zullen opstaan in het oordeel (= gericht) met dit geslacht (het boos en overspelig geslacht, dat om een teken vraagt)
en zij zullen hen veroordelen,
want zij hebben zich bekeerd op de prediking van Jona
en zie, meer dan Jona is hier.

De koningin van het Zuiden zal opstaan in het oordeel (= gericht) met dit geslacht (het boos en overspelig geslacht, dat om een teken vraagt),

---

²⁶ In de LXX wordt ook op alle tien plaatsen het 'gericht' weergegeven door het woord κρίσις '.

want zij is gekomen van de einden der aarde om de wijsheid van Salomo te horen,
en zie meer dan Salomo is hier.

In de ‘crisis’, in het gericht blijkt het geslacht, dat zichzelf rechtvaardig acht (de Farizeeën) een ‘boos en overspelig geslacht’ te zijn en we horen, dat zij, die buitengesloten lijken te zijn (de mannen van Ninevé en de koningin van het Zuiden) zullen opstaan!

Ad 2

De tweede vraag bij het midden van het laatste deel van psalm is de vraag, waarom er sprake is van ‘zondaren in de gemeente der rechtvaardigen’, nadat we gehoord hebben over ‘de boosdoeners, die in het gericht niet opstaan’. Over de tegenstelling tussen ‘rechtvaardige’ en ‘boosdoener’ zegt Frans Breukelman in Debharim, p. 154, het volgende:

Will man das schlechthinnige Gegenteil der Bewährung zum Ausdruck bringen, dann gebraucht man Worte von der Wurzel רשע. So wird im Königpsalm Ps 45 zum König gesprochen (V.8):

אַהֲבַת צֶדֶק	Du liebst Wahrhaftigkeit
וַחֲשָׁנָא רָשָׁע	und hassest Frevel, (1.Ed. Frevelmut)
עַל-כֵּן מָשַׁח אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ	dum hat Gott, dein Gott, dich gesalbt
שֶׁמֶן שִׁשׁוֹן	mit Öl des Entzückens
מִחֲבֵרֶיךָ	vor deinen Gefährten.

צֶדֶק lieben ist רָשָׁע hassen²⁷! Höre auch den Spottnamen eines ‘Königs’ im Richterbuch (3,7-11):
בוֹשֵׁן רָשָׁעִים מִלֶּךְ אֲרָם נִהְרָם (Kuschan-Rischatajim – ‘Doppelfrevler’ – , König von Aram dem
Zwiestromenland²⁸).

Zoals de ‘Bewährung’, de ‘gerechtigheid’ het ‘opus internum’, het ‘innerlijke aspect tot uitdrukking brengt, die door ‘het gericht’ als ‘opus ad extra’ openbaar wordt, zo heeft de uitdrukking ‘boosdoenerij’ ook betrekking op het ‘opus internum’. Maar ook hier is er een woord, dat het ‘opus ad extra’ weergeeft: de ‘zonde’. Zo zegt Frans Breukelman over het begrip ‘zonde’ in Debharim, p. 154:

Wie das ganze Sein in der Tat ein Sein in der Gemeinschaft ist und wie daher das ganze Tun im Zentrum ein עָשָׂה לְ is – jemandem etwas tun, das Gute oder das Böse –, so ist auch alles Sündigen im Zentrum ein ‘Sündigen an’ (חָטָא לְ)²⁹, und dieses Sündigen an ist im Zentrum ein ‘Sündigen an Gott’³⁰.

Na een aantal andere uitdrukkingen, die in dit verband gebruikt kunnen worden, genoemd te hebben, zegt Breukelman:

Bei all diesen Ausdrücken handelt es sich um das ‘an jemandem Sündigen’ als Bundes-Bruch!

Deze kennis hebben we nodig om de woorden ‘Daarom staan de boosdoeners in het gericht niet op, zondaren in de gemeente der rechtvaardigen’ goed te kunnen verstaan. Zij, die intrinsiek boosdoeners zijn, staan niet op in het gericht (met aansluiting op het voorgaande parallelisme, waarbij sprake is van de boosdoeners, die ‘uiterlijk’ als kaf zijn). Maar tegelijk betekent dit dat er

²⁷ Vgl. Spr 10,2; 12,3; 16,12; Dtn 9,4-6!; Mal 3,13-21.

²⁸ Siehe S.96 und vgl. M. BUBER, *Königtum Gottes*, S. 20f.

²⁹ Von den siebenmal, welche das Verb חָטָא im Buche Genesis vorkommt, steht sechsmal לְ חָטָא; siehe weiter Ri 11,27; 1 Sam 2,25; 19,4; 24,12; 1 Kön 8,31; Jer 37,18.

³⁰ Zum ‘Sündigen an Gott’ siehe Stellen wie Gen 20,6; 39,9; Ex 10,16; 32,33; Ri 10,10; 2 Sam 12,13; Jes 42,24; Ps 51,6; Hos 4,7; Jer 3,25; 8,14; 14,7.20; 16,10; 33,8; 40,3; 44,23; 50,7.14.

in de gemeente der rechtvaardigen niemand meer kan zijn, die ‘zondigt’, verbondsbreuk pleegt, de gemeenschap verstoort.³¹ Beide aspecten van het innerlijke én het uiterlijke worden dan in het laatste parallelisme opnieuw tot uitdrukking gebracht met behulp van het bijbelse woord ‘weg’: ‘want de HEER kent de weg der rechtvaardigen, maar de weg der boosdoeners vergaat’.³²

Bij de beantwoording van de vraag ‘*Hoe kan de psalmdichter zeggen, dat de weg der boosdoeners vergaat, terwijl ons aller levenservaring is, dat de boosdoeners de wereld regeren met het woeden der volkeren, met het murmelen der naties?*’ kan nu het volgende gezegd worden: dat kan vanwege het gericht! Van dit gericht, dat openbaar wordt ‘op de dag des oordeels’ verkondigt Psalm 2 nu het universele aspect, dat natuurlijk ook al in psalm 1 verondersteld is. In dit gericht over de koningen der aarde, die hun grenzen niet kennen (en daarmee eigenlijk ‘als God’ willen zijn) wordt van Godswege de koning gewijd op Sion, de heilige berg. In dit gericht getuigt deze koning van zijn kant dat Hij verwekt is en dat zijn koninkrijk effect zal hebben tot de einden der aarde. En in dit gericht over de koningen worden zij aan het slot van Psalm 2 dan ook als het ware opgeroepen worden mee te regeren in dit gericht als richters der aarde. Er is eigenlijk geen andere mogelijkheid om ‘koning te zijn’ dan in de gemeenschap met deze éne Koning (als het ware in de gemeente der rechtvaardigen!). Want net zoals de weg der boosdoeners vergaat, zo vergaan onderweg de koningen, die deze éne Koning niet dienen!

---

³¹ Hetzelfde innerlijke aspect komt aan het begin van de psalm ter sprake met de woorden ‘de man, die niet ging in de raad der boosdoeners’, hetgeen dan zich uiterlijk geopenbaard heeft in het feit, dat hij ‘op de weg der zondaren niet stond’. Beide aspecten komen tezamen tot uitdrukking in de afsluitende constatering, die het geheel ‘bekroont’: ‘die op de zetel der vermetelen niet zat’.

³² Zie Breukelman, Debharim, p. 27: Das charakteristische Wort, welches das Tun in seiner Einheit und Ganzheit – von seinem inneren Anfang im Herzen bis zu seiner Verwirklichung mit den Händen – zum Ausdruck bringt, ist das im Alten Testament 704mal vorkommende Wort **Weg** (דֶּרֶךְ). Vgl. z. B. Ps 1 und Jes 55,6-11. Die in der NBG zu findende Überschrift zu Ps 1 ‘Zwei Wege’ ist falsch; es handelt sich in diesem Psalm um den **einen** Weg; einen zweiten Weg gibt es gerade nicht: der Weg der Frevler verliert sich! (Vgl. M. BUBER, *Der Weg des Menschen nach der chassidischen Lehre*, Werke, Band III, S.713-738.) Zu Jes 55,6-11 vgl. F. H. BREUKELMAN, *Uitleg en verklaring van Jesaja 55: 6-11*, in: *Om het levende Woord* 1,1, S.17-27.

IV

Hoe kan temidden van het woeden der volkeren, het murmelen der naties die éne man (of vrouw) volharden in 't murmelen over de wet des HEREN, in de verwachting dat alles lukt, wat hij (of zij) doet?

Nu vanuit de drie delen van Psalm 1 Psalm 2 benaderd is en wij de omgekeerde weg gaan bewandelen om vanuit de twee delen van Psalm 2 Psalm 1 gaan benaderen, kunnen we zo kort mogelijk een antwoord op de laatste twee vragen geven. Want beide psalmen zijn uitgebreid ter sprake gekomen.

Tegelijk zullen we merken, dat bij de beantwoording van de laatste twee vragen het antwoord van de derde vraag ('in het gericht') een sleutelrol zal gaan vervullen. In zekere zin zijn we in de eerste twee vragen dit gericht tegemoet gegaan en komen we in de laatste twee vragen er vandaan. Het antwoord dat we op de vierde vraag moeten geven is de veronderstelling, dat in de wet des HEREN de richting gewezen wordt naar dit 'gericht'. Daarmee wordt de verwachting uitgesproken van het aanbreken van de dag van het gericht, waarbij die éne man (of vrouw) heel goed wet, dat hij of zij niet buiten dit gericht zal vallen. Maar in de wet des HEREN wordt geweten van de 'vreemde vrijspraak' (Miskotte), van de bevrijding uit Egypte door de crisis heen. Het kan niet anders, dan dat vanwege die kennis die éne man (of vrouw) zal volharden in 't murmelen over de wet des HEER in de verwachting, dat zó alles lukt, wat hij (of zij) doet!

V

Hoe kan temidden van allen, die bij H(h)em schuilen die éne man (of vrouw) zich gelukkig manifesteren, zonder zich van de machtspraktijken van 'boosdoeners' te bedienen.

Opnieuw moet bij de beantwoording van deze laatste vraag het 'in het gericht' centraal staan. Allemaal hebben we de neiging om dit 'in het gericht' niet met 'gelukkig zijn' te verbinden. Veeleer denken we bij 'gelukkig zijn' aan 'genade'. Maar de wijze waarop er in Israël over 'genade' gesproken wordt, is anders dan 'goedkoope genade' (Luther: 'billige Gnade'). Die genade is duur verworven in het gericht, waarbij die éne Koning, bij wie allen schuilen, zelf als eerste in het gericht gestaan heeft! Daarmee is het natuurlijk tegelijkertijd onmogelijk geworden bij H(h)em te schuilen zonder dat het gericht gaat over al onze daden.

Het is zinvol om hierbij het verband tussen Mat 16: 27 en Mat 25: 31 – 46, zoals Frans Breukelman, dat in Bijbelse Theologie III,2 (p. 114ff) formuleert, ter sprake te brengen. In Mat 16: 27 hebben de woorden geklonken (Mat 16: 24 – 28):

Toen sprak Jezus tot zijn discipelen:

Indien iemand achter Mij wil komen,
moet hij zichzelf verloochenen
en zijn kruis opheffen
en Mij volgen.

Want wie zijn leven zal willen redden,
zal het te gronde richten,
maar wie zijn leven te gronde zal richten om Mij nentwil,
hij zal 't vinden.

Want wat zal een mens baten,
indien hij de hele wereld wint,
maar schade lijdt aan zijn leven;
of wat zal een mens geven tot verlossing van zijn leven?

Want de Zoon des mensen zal komen

*in de heerlijkheid van zijn vader met zijn engelen
en dan zal hij een ieder vergelden naar zijn doen (= praxis).*³³

In de laatste perikoop van de eschatologische rede worden we door Matteüs aan deze woorden van Jezus herinnerd, wanneer die als volgt geopend wordt (Mat 25: 31)

Wanneer de Zoon des mensen zal komen in zijn heerlijkheid
en al de engelen met hem,
dan zal hij zitten op de troon zijner heerlijkheid...

We horen dan over de scheiding (= het gericht!), dat voltrokken wordt tussen de schapen en de bokken:

en voor hem zullen al de volkeren vergaderd worden,
en hij zal hen van elkander scheiden, gelijk de herder de schapen van de bokken scheidt,
en hij zal de schapen aan zijn rechterzijde zetten, maar de bokken aan de linkerzijde.

Hoe het hier (net zoals in Psalm 1!) niet gaat om twee mogelijkheden van bestaan beschrijft Breukelman aldus (p. 166):

We hebben gezien, dat Matteüs met behulp van de parallelismus membrorum juist het tegendeel van de door Barth zo genoemde ‘fatale Parallelität’ ons wil verkondigen. De ongelijkheid van de twee membra toonde ons, dat het Neen wordt verkondigd ten dienste van het Ja. Wat we in het tweede membrum te horen kregen moest dienen om ons de on-mogelijkheid te doen beseffen van te willen bestaan op een wijze, die niet **een weerspiegeling** is van de wijze, waarop de Messias Jezus in een onvergankelijk dienen alle gerechtigheid aan het kruis heeft vervuld. Matteüs is er op uit om ook in het parallelisme van de slotperikoop van de eschatologische rede ons louter εὐαγγέλιον te doen horen, door ons in die perikoop te verkondigen, dat in het futurum van de komende voleinding niets anders dan de kracht, de geldigheid en de waarheid van het perfectum der vervulling zal worden onthuld en dat daarom allen, die zijn εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας horen, het nú in het heden der genade ‘al de dagen tot aan de voleinding van het saeculum’ mogen wagen met een wijze van bestaan, die vanuit het perfectum der vervulling de enig mogelijke is: het bestaan in een διακονεῖν, dat van het onvergelooflijke διακονεῖν van de Koning zelf **een weerspiegeling** is, want Hij, die niet is gekomen om gediend te worden, maar te dienen en zijn ziel te geven tot een λύτρον ἅντι πολλῶν, Hij wil nu zelf als Jezus de gekruisigde ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ gediend worden in hen, die de ganse mensheid coram Deo representeren, in alle ellendigen en nooddriftigen namelijk, die Hij zijn broeders noemt.

In het kader van de laatste vraag zou gezegd kunnen worden: vanwege de komende voleinding kan er vanuit het perfectum niet anders geleefd (en zo ook ‘gelukkig’ geleefd worden) dan in het schuilen bij deze Koning, terwijl het daarbij uitgesloten is zich te bedienen van de praktijken van de boosdoeners!

---

³³ Citaat Psalm 62: 13, waarin niet het enkelvoud ‘praxis’ gebruikt wordt, maar het meervoud ‘werken’. Psalm 62: 13 in het NT: Rom.2:6 2 Tim.4:14 Op.2:23. De woorden 6"J J \$D(" horen we eveneens in Op.18:6 20:12,13 en 2 Cor.11:15. In Op.22:12 en in 1 Petr.1:17 wordt daarentegen de singularis \$D(ov gebruikt. In Op.22:12 zegt hij, die spoedig komt: 6"Â Ò :4F2`H :oL : ,J' | :oL / •Bo*oØv"4 @6"FJâ ñH JÎ \$D(ov |FJ4v "LJø; en in 1 Petr.1:17 wordt gezegd: 6"Â ,£ B"JXD" |B46"8,ÂF2, JÎv •BDøFTBo8Z :BJTH 6D\voVJ" 6"J JÎ @6VFJoL \$D(ov.

De omlijsting van het eerste Psalmboek: Psalm 1 en 2 / 40 en 41

Zoals de eerste twee psalmen bij elkaar horen en omlijst worden door het woord ‘gelukkig’, zo horen de laatste twee psalmen van het eerste Psalmboek (Psalm 40 en 41) ook bij elkaar, waarbij o.a. het woord ‘gelukkig’ een rol speelt. In psalm 41 komt het woord gelukkig echter niet aan het einde van de Psalm voor (zoals in psalm 2), maar aan het begin:

Gelukkig diegene, die achtslaet op de geringe!

De samensteller van het Psalmboek heeft het eerste Psalmboek niet met ‘gelukkig’ willen afsluiten, maar met de woorden, die in variatie steeds aan het einde van een Psalmboek voorkomen:

Gezegend de HEER ,
de God van Israël,
van de oertijd af tot in de tijden!
Amen! Amen!

In psalm 40 komt het woord ‘gelukkig’ zelfs niet aan het begin of het einde voor, maar in het midden van het eerste deel van de Psalm in vers 5: ‘Gelukkig de man’. Deze woorden zouden kunnen doen denken, dat het psalm 40 weer over de enkele mens gaat. Maar toch is dit niet het geval. Heel duidelijk gaat het in Psalm 41 over de enkele mens, terwijl de ‘gelukkige man’ van Psalm 40:5 geplaatst wordt temidden van een ‘grote gemeente’, die in het hart van de psalm ter sprake gebracht wordt.

De omlijsting van het eerste psalmboek kan dus als volgt geschetst worden:

Psalm 1	Psalm 2	Psalm 40	Psalm 41
enkele mens	volkeren	een grote gemeente	enkele mens

Psalm 40
Van de koorleider
van David, een harplied

Psalm 40: 1 - 6

- Verwacht, verwacht heb ik de HEER,
en Hij heeft zich tot mij geneigd,
Hij heeft mijn gesteun gehoord.
Omhoog trok Hij mij uit de ziedende kuil,
uit de modderpoel,
Hij deed mijn voeten op gesteente staan,
Hij maakte mijn schreden vast.
En Hij gaf mij in de mond
een nieuw lied,
een lofzang aan onze God.
Velen zien 't
en vrezen
en worden zeker in de HEER.

- Gelukkig de man,
die de HEER stelt
als zijn zekerheid
en zich niet wendt
tot woelgeesten,
die in leugen verstrikt zijn.

- Veel hebt Gij gedaan,
o HEER, mijn God,
uw wonderwerken,
uw plannen
voor ons
- niets is er om bij U aan te knopen! -
wil ik ze melden,
wil ik ze uitspreken,
zij zijn te talrijk om te vertellen.

Psalm 40: 7 - 9

In slachtoffer en spijsoffer
hebt Gij geen behagen:
Gij hebt mij de oren doorboord.
Een stijgoffer, een zondoffer
vraagt Gij niet.
Dan zeg ik:
Zie, ik kom
met een boekrol,
over mij is geschreven:
Om uw welgevallen te doen,
mijn God, heb ik behagen,
uw wet is in 't midden van mijn binnenste.

Psalm 4: 10 - 11

Ik verkondig gerechtigheid
in een grote gemeente,
zie, mijn lippen weerhoud ik niet,

Gij, Gij weet't, HEER,
uw gerechtigheid verhul ik niet
midden in mijn hart,
uw trouw,
uw bevrijding
spreek ik uit,
niet verberg ik
uw goedertierenheid,
uw trouw
voor een grote gemeente.

Psalm 40: 12 - 14

Gij, HEER, weerhoud Gij uw erbarmen niet
van mij!
Uw goedertierenheid,
uw trouw,
zij mogen mij steeds behoeden!
Want mij omgeven
kwade zaken, tot niet te tellen,
mijn ongerechtigheden halen mij in,
zodat ik niet vermag te zien:
zij zijn talrijk
meer dan de haren van mijn hoofd
en mijn hart verlaat mij.
Laat 't, HEER, u welgevallen
om mij te redden,
HEER, haast u mij ter hulpe!

Psalm 40: 15 - 18

Laten zich schamen en tezamen schaamrood
worden,
wie mijn ziel zoeken, om 't weg te nemen,
laten terugdeinzen, te schande worden,
wie in mijn kwaad behagen hebben.
Laten wegens hun schande verstommen,
die tot mij zeggen: Ha!, Ha!

Laten in U jubelen, zich verheugen,
allen, die naar U zoeken,
laten zij steeds zeggen:
'Groot is de HEER!'
die uw bevrijding liefhebben.

Maar ik,
ik ben arm en ellendig,
moge de HEER met mij plannen hebben!
Wat mij helpt, wat mij doet ontsnappen,
zijt Gij,
mijn God, vertoef niet!

Psalm 41

Van de koorleider
een harplied van David

Gelukkig diegene, die achtslaat op de geringe!
Op de dag van het kwade laat de HEER hem ontsnappen.
De HEER bewaart hem, houdt hem in leven,
zodat hij gelukkig zal worden op aarde,
- nimmer geeft Gij hem aan de overmoed van zijn vijanden -!
De HEER steunt hem op het ziekbed,
- heel zijn legerstede verandert Gij, in zijn krankheid.

Ik, ik heb gezegd:
‘HEER, wees mij genadig,
genees mijn gemoed,
want tegen U heb ik gezondigd!
Mijn vijanden spreken kwaad van mij:
‘Wanneer sterft hij, dan vergaat zijn naam.’
En komt er iemand om ‘t te zien,
waanzin spreekt hij,
zijn hart verzamelt onrecht,
gaat hij uit naar buiten, hij spreekt ervan.
Tezamen fluisteren zij over mij,
alle, die mij haten,
zij zijn kwaad van plan tegen mij:
‘Een onheilspellende zaak is op hem uitgestort,
nu hij neerligt, staat hij niet meer op.’
Ook de man, met wie ik vrede had,
bij wie ik zeker was,
die mijn brood at,
hij heeft zijn hiel tegen mij opgeheven (heeft mij grotelijks opgelicht).
Maar Gij, HEER, wees mij genadig,
doe mij opstaan,
dan zal ik ‘t hen vergelden.

Hieraan weet ik, dat Gij welgevallen aan mij hebt,
wanneer mijn vijand niet over mij juicht.
Mij echter,
in mijn eenvoud,
mij hebt Gij vastgepakt,
Gij stelt mij voor uw aangezicht
voor altijd.

Gezegend de HEER ,
de God van Israël,
van de oertijd af tot in de tijden!
Amen! Amen!